

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЮРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 327(612) «19/20»

НУБІП України

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

Савицька І. М.

«__»

2023 р.

Хвіст В. О.

«__»

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

Лівійська криза в системі міжнародних
відносин наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст.

Спеціальність

291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітня програма

«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Організація

освітньої програми освітньо-професійна

НУБІП України

Гарант освітньої програми

Канд. іст. наук, доцент

Кравченко Н. Б.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

д-р іст. наук, професор

Білан С. О.

Виконав

Латинін С. В.

НУБІП України

КІЇВ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЮРЕСУРСІВ
ПРИРОДОКОРІСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

Шевчук О. В.

2022 р.

НУБіЛ України

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ

Латиніну Сергію Віталійовичу

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії»

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської роботи: «Лівійська криза в системі міжнародних відносин
наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст.»

затверджена наказом ректора НУБіЛ України від

28.11.2022 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру

2022.11.10 р.

Вихідні дані до магістерської роботи:

- 1) наукові дослідження з питань Лівійського конфлікту;
- 2) вітчизняні та зарубіжні літературні джерела з проблеми дослідження;
- 3) інтернет сайти зарубіжних ЗМІ, міжнародних організацій, органів влади

Лівії та інших держав, спільні заяви, декларації, меморандуми, угоди

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- розкрити історичні передумови виникнення лівійської кризи, особливості економічного розвитку та міжнародної співпраці Лівії до її початку;
- висвітлити головні події та конфліктні ситуації у процесі кризи;
- здійснити аналіз дипломатичних спроб та заходів щодо врегулювання лівійської кризи світовою спільнотою;

розкрити сучасну політичну ситуацію в Лівії та роль міжнародної спільноти в процесі її післякризового відновлення

висвітлити роль Лівії в міжнародній системі на початку ХХІ ст. та її місце у глобальному порядку.

Дата видачі завдання

10.10.2022 р.

Керівник магістерської роботи

Білан С. О.

Завдання прийнято до виконання

Латинін С. В.

РЕФЕРАТ
магістерської роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,

**освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»**

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Латиніна Сергія Віталійовича

на тему: «Лівійська криза в системі міжнародних відносин

наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. «

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст магістерської роботи викладено на 96 сторінках, у тому числі робота містить 84 використаних джерел.

Робота присвячена лівійському конфлікту і спробам його врегулювання за допомогою різних механізмів. Для поданього врегулювання конфлікту міжнародне співтовариство повинно зробити все можливе, щоб знайти баланс між правосуддям перехідного періоду, підзвітністю та крихким мирним процесом у Лівії. Тим часом дипломатія зайдла в глухий кут, а міжнародні зусилля з досягнення угоди ускладнені розбіжностями між країнами-учасницями та місцевими угрупованнями, які, на думку багатьох лівійців, хочуть уникнути виборів, щоб зберегти владу. Лівійці побоюються, що незалежно від того, чим закінчиться черговий переговорний період і позиціонування, після нього почнеться нове насильство.

Тема лівійського конфлікту є актуальною, має багатий історичний досвід і привертає увагу політологів, соціологів, істориків та фахівців з міжнародних відносин.

У даній роботі проаналізовано історія лівійського конфлікту, починаючи з її передумов та початку 15 лютого 2011 року, і до 2023 року. Автор показує, що громадянська війна привела до зміни розвстановки політичних сил.

Сьогодні політична система Лівії складається з трьох органів влади: Національної асамблей в Тріполі, Палати представників у Тобруку та Уряду національної згоди, створеного в результаті мирних переговорів наприкінці 2015 року. Вказано, що перенесення чергових виборів і нереалізований виборчий процес створюють критичні передумови для відновлення конфлікту і можливості активного протистояння.

Ключові слова: Лівія, громадянська війна, зовнішня політика, НАТО, диктаторський режим, ООН, Арабська весна, нафтова криза.

НУБІЛ УКРАЇНИ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 **ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ**
ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ.....

1. 1. Перехід Лівії від авторитарного режиму до демократичної системи у період з 1990-х рр. до 2011 р.....
1. 2. Економічний розвиток Лівії та її місце в світовій економіці до кризи.....
1. 3. Міжнародна співпраця Лівії з країнами та регіонами світу до кризи.....

Висновки до розділу 1.....

РОЗДІЛ 2 **ЗАГОСТРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЛІВІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ.....**

2. 1. Початок кризи, огляд головних подій та конфліктних ситуацій у процесі кризи

2. 2. Міжнародна реакція на кризу та дипломатичні спроби її врегулювання.....

Висновки до розділу 2.....

РОЗДІЛ 3 **ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ВНАСЛІДОК ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ.....**

3. 1. Сучасна політична ситуація в Лівії та роль міжнародної спільноти в процесі її післякризового відновлення
3. 2. Економічні наслідки кризи та їх вплив на Лівію і світову економіку
3. 3. Роль Лівії в міжнародній системі на початку ХХІ ст. та її місце у глобальному порядку

Висновки до розділу 3.....

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

ДОДАТКИ

НУБІЛ УКРАЇНИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Конфлікт є невід'ємною частиною міжнародної взаємодії. Широко поширена думка, що політичним відносинам

притаманні конфлікти, викликані зіткненням національних інтересів. Не

випадково деякі політологи розглядають конфлікт і його вирішення як суть

зовнішньої політики. Із закінченням «холодної війни», розпадом Радянського Союзу і Югославії, з'явилося нових держав система міжнародних відносин

зазнала докорінних змін. Змінився і характер міжнародних конфліктів.

Питання про виникнення, розширення та розв'язання конфліктів «нового покоління» сьогодні є важливою частиною дослідження ученых усіх наукових дисциплін.

Міжнародна політика – одна зі сфер політичного життя суспільства, об'єктивна обумовленість якої зумовлена існуванням міжнародних відносин,

то бото різноманітних економічних, культурних та інших зв'язків між державами і наднаціональними утвореннями. Ці відносини від впливу однієї держави на іншу, до партнерства і співробітництва мають політичний характер тією мірою, якою вони невіддільні від панування в найширшому

сенсі слова.

Будучи основою політики, міжнародні відносини утворюють сталу систему, яку Дж. Розенау і К. Нолл розглядають як феномен дії та реакції

державних соціальних структур, що ґрунтуються на макроскопічних і невіддільних компонентах конфлікту: протистоянні, тиску та підозріlosti

великих організацій, інституційних можливостях та обмеженнях. І все це залежить від наявності та особливостей географічного положення, матеріальних ресурсів, технологічних можливостей, гармонізації цінностей, соціальної мобільності та політичних режимів.

Лівійська криза 2011 року стала однією з ключових подій у системі міжнародних відносин кінця ХХ – початку ХХІ століття, що призвела до зміни режиму в Лівії, падіння диктатури Муаммара Каддафі, зміни політичної

ситуації в країні, розгортання військової операції та міжнародних дипломатичних зусиль із врегулюванням кризи. У світовому масштабі криза спричинила дискусії та роздуми про роль міжнародних організацій і регіональних блоків у забезпеченні глобальної стабільноти та безпеки.

Тривалий час східний арабський регіон розглядався як світовий регіон, що перебуває у стані політичної стагнації. Сила авторитарних режимів призвела до того, що вся область близькосхідних досліджень зосередилася на поясненні виняткової здатності автократичних режимів регіону чинити опір змінам. Однак нормальний перебіг досліджень було перервано стрімким поширенням масштабних протестних і революційних рухів по всьому Близькому Сходу і Північній Африці наприкінці 2010 року – початку 2011 року. Ці протестні рухи, які виступали проти диктатури державних лідерів і прагнули демократичних змін, були образно названі «арабською весною» або «арабським пробудженням». Революційні рухи призвели не тільки до усунення від влади деяких державних лідерів, як, наприклад, у Тунісі, Єгипті, Лівії та Ємені. Революційні рухи ініціювали процеси змін, що йшли різними траєкторіями і змушували замислитися над факторами, які визначають особливості процесу змін в окремих державах. Ба більше, з розпадом стабільних соціально-політичних структур, боротьбою між різними політичними групами та ідеологічними силами за орієнтацію, стратегії перетворень і ресурси, вириванням низки раніше латентних конфліктів, різкою зміною балансу сил у регіоні настав новий етап турбулентності в політичному розвитку регіону настав новий етап турбулентності в політичному розвитку регіону. Перед всеними одразу ж постала низка запитань, головне з яких чому ці події не могли бути передбачені, незважаючи на велику увагу до регіону.

Лівійська криза – один із найскладніших конфліктів на планеті. Поділ держави на сфери впливу, втручання іноземних держав, неконтрольований приплив зброї та мігрантів, «експорт» нестабільності до сусідніх країн, обвал нафти – усе це змусило світове співтовариство дедалі частіше звертатися до

проблеми регулювання ситуації в цій північноафриканській країні.

По-перше, лівійська криза є одниєю із найскладніших і багатогранніх конфліктів у системі міжнародних відносин початку ХХІ століття. Вона

чинить серйозний вплив на сучасні міжнародні відносини та політику, зокрема на відносини між державами, міжнародними організаціями та глобальну

геополітичну ситуацію.

По-друге, лівійська криза стала прикладом втручання міжнародної спільноти у внутрішньополітичний конфлікт. Тому вивчення цієї кризи допоможе зрозуміти різні аспекти втручання міжнародної спільноти та її роль

урегулюванні конфліктів.

По-третє, лівійська криза стала важливим випробуванням для різних форм міжнародного співробітництва, зокрема, для ООН, Європейського та Африканського союзів. Вивчення цієї кризи допоможе оцінити ефективність міжнародних організацій у розв'язанні подібних конфліктів і намітити шляхи

вдосконалення їхньої роботи.

Вивченням розвитку лівійського конфлікту, його наслідків, соціально-економічного та політичного становища в регіоні займалися численні вітчизняні і зарубіжні науковці, серед яких необхідно відмітити наступних:

Л. Кияниця [4]; А. Герасимчук [1]; О. Центій [9]. **(ЗРАЗОК. Прізвища авторів береш із свого списку літератури)** та інших. Роботи наведених науковців, загалом зосереджуються на дослідженнях історичного розвитку подій,

передумов та чинників. У той же час, незважаючи на відносний спокій в останні роки, напруженість сьогодні зростає після невдачі в проведенні...

продовжуєш думку

Таким чином, актуальність дослідження полягає у тому, що воно дає змогу з'ясування причин та наслідків Лівійської кризи що може допомогти у запобіганні подібних конфліктів у майбутньому та покращенні міжнародної

безпеки. Отже, дана тема є актуальною і має важливість для розуміння міжнародних відносин та конфліктів у світі.

Метою дослідження є розкриття передумов та основних подій і наслідків

Лівійської кризи в контексті розвитку міжнародних відносин наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання:

- розкрити історичні передумови виникнення лівійської кризи,

особливості економічного розвитку та міжнародної співпраці Лівії до її початку;

- висвітлити головні події та конфліктні ситуації у процесі кризи;

- здійснити аналіз дипломатичних спроб та заходів щодо врегулювання

лівійської кризи світовою спільнотою;

розкрити сучасну політичну ситуацію в Лівії та роль міжнародної спільноти в процесі її післякризового відновлення;

- висвітлити роль Лівії в міжнародній системі на початку ХХІ ст. та її місце у глобальному порядку.

Об'єктом дослідження є Лівійська криза як подія в системі міжнародних відносин наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

Предметом є причини виникнення кризи, основні події та рөль різних країн та міжнародних організацій у врегулюванні конфлікту і післякризовому відновленні Лівії.

Хронологічні рамки дослідження магістерської кваліфікаційної роботи охоплюють період кінця ХХ – початку ХХІ ст., коли відбувалася Лівійська криза. Зокрема, у роботі будуть розглянуті події, що відбулися в

період з 1990-х до 2011 р. , коли було повалено режим Муаммара Каддафі та відбулася зміна політичного курсу країни. Також, в магістерській роботі буде

враховано післякризовий період, який охоплює події після повалення режиму Муаммара Каддафі, зокрема, процес демократизації країни, розбіжності між

урядом та різними силами в країні, боротьба з екстремізмом та тероризмом, відновлення економіки та розвиток міжнародних відносин Лівії з іншими

державами та міжнародними організаціями.

Територіальні рамки цієї магістерської роботи стосуються Лівії, тобто держави, яка знаходиться в Північній Африці. Робота буде присвячена аналізу

взаємодії Лівії з іншими країнами та міжнародними організаціями у контексті Лівійської кризи. При цьому, у межах роботи можуть бути також розглянуті інші держави, які брали участь у Лівійській кризі, зокрема США, Франція, Велика Британія, Росія, а також країни Північної Африки та Близького Сходу, з якими Лівія мала зв'язки в рамках своєї зовнішньої політики.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що вона може стати важливим джерелом інформації для дослідників, дипломатів, політиків, аналітиків, журналістів та громадськості, які цікавляться подіями, які відбулися в Лівії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Дослідження та аналіз цих аспектів не лише поглибить знання про політичні процеси на Близькому Сході та у Північній Африці, але й дозволить розширити ізбагатити теорії політичної трансформації, забезпечить можливість краще зрозуміти виникнення та перебіг революцій і політичних переходів в інших частинах світу, зокрема в Україні. Результати дослідження можуть бути використані для аналізу причин та наслідків кризи в Лівії, оцінки ролі ключових учасників та зовнішніх факторів, що вплинули на розвиток конфлікту. Крім того, магістерська робота може стати важливим документом для формування зовнішньополітичної стратегії країни, в тому числі з приводу

відносин з Лівією та іншими країнами Північної Африки та Близького Сходу. Вона також може служити підґрунтям для подальшого дослідження і розвитку теорії міжнародних відносин та дипломатії в контексті кризових ситуацій.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та положення магістерського дослідження було оприлюднено на наукових конференціях, семінарах та конгресах, наукових виданнях, зокрема: Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики» (21 листопада 2022 р. м. Київ); V Міжнародна наукова конференція «Міжнародні відносини і безпека в багатополярному світі» (30 червня 2023 року. м. Суми).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу,

з розділів, висновків, списку використаних джерел з 84 найменувань і додатків. У першому розділі роботи будуть проаналізовані передумови та фактори, що спричинили кризу в Лівії, включаючи політичну та економічну ситуацію у країні перед кризою. Другий розділ присвячений війні в Лівії, її розвитку та впливу на міжнародну спільноту. Третій розділ включає аналіз міжнародної реакції на кризу та дипломатичні зусилля з її врегульювання, стан політичної стабільності в Лівії та роль міжнародної спільноти у післякризовому відновленні, а також економічні наслідки кризи.

Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 95 сторінках друкованого

тексту, включаючи 1 таблицю, 5 рисунків, 2 додатки.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ

1. 1. Перехід Лівії від авторитарного режиму до демократичної системи у період з 1990-х рр. до 2011 р.

Лівія – одна з держав, на долю якої наряд із Сирією «кольорові революції» початку 2010-х років позначилися найтрагічнішим чином.Хоча

звінішнє втручання не мало сирійських масштабів, проте воно відбулося і відіграво свою роль, а вся нещодавня історія Лівії та її правителя М. Каддафі – випадок історично повчальний і, можна сказати, хрестоматійний. Лівія

перебуває у стані роздробленості, ворожнечі, суперництва. Разом з тим, щоб

зрозуміти, наскільки можливо вирішити дану лівійську кризу, не можна не звернутися до спадщини, яка мала місце в попередній період, і до того, які інтеграційні засади забезпечували єдність країни до подій 2011 року.

Перехід від авторитарного режиму до демократії передбачає створення принципово нових умов для політичних суб'єктів. Демократизація виборчого законодавства, закріплення принципу альтернативності в політиці, формування багатопартійної системи створюють інші інституційні можливості для вираження і представництва інтересів різних соціальних груп та дозволяють громадянам брати участь у здійсненні політики.

Політика – це насамперед відношення до влади, яке дозволяє чітко диференціювати партійне середовище на тих, хто володіє домінуючим владним ресурсом і тих, хто цей ресурс працяє здобути. До останніх ми зараховуємо політичну опозицію.

Авторитарні системи не гарантують стабільноті. Натомість вони незмінно знищують незалежні інституції та механізми, що забезпечують базове правосуддя, чесність уряду і його відповідальність, а також регулярний та мирний перехід влади. Основний урок, якому вчить нас «Арабська Весна» – коли авторитарні режими намагаються продовжити своє існування всупереч

бажанню змін із боку їх громадян, настає ще більша нестабільність. Така реальність спостерігається як на Близькому Сході, так і в Свазії [47].

Із кінця «холодної війни» у світі значно побільшало демократичних

країн. Із 1990 року кількість країн, які FreedomHouse характеризує як вільні, зросла з 65 до 87. Такі зміни чітко відображають зростання кількості країн, які, поміж інших демократичних цінностей, дотримуються норм політичної відповідальності, прозорості та вільного волевиявлення.

Однак, загальне зрушення у світі протягом цього періоду не торкнулось Близького Сходу і Північної Африки, які залишились фактично відгородженими від реформ. До 2010 року відсоток «не вільних» країн — таких, що повсякденно порушують базові права та свободи — у даному регіоні сягав 78%. Країни зазначеного регіону, до яких прикуто так багато уваги сьогодні, страждали від політично безвідповідальних систем, які з часом стали менш чутливими до потреб звичайних громадян. Все глибше вкорінювалась корупція. Через довгий період політичної стагнації регіону, революції в арабських країнах наприкінці 2010-го та 2011 року розвивалися миттєво.

Проте, вони не були такими аж неочікуваними. Попри те, що неможливо передбачити розпад таких політичних систем, варто зазначити, що систематично корумповані та репресивні країни більше схожі до нестабільності, ніж ті країни, які мають ефективне управління. Така вразливість обумовлюється властвою таким країнам неможливістю

прогнозування.

Найменш демократичні країни світу є джерелом викликів та проблем як у межах своїх кордонів, так і поза ними. «Фрідом Хауз» щорічно визначає найменш ефективні режими у світі — найгірші з найгірших — країни, що є найбільш репресивними, найменш відповідальними і прозорими. На 2011 рік це були М'янма (колишня Бірма), Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Лівія, Північна Корея, Сомалі, Судан, Туркменістан і Узбекистан, а також Білорусь, Чад, Китай, Кот-Д'Івуар, Куба, Лаос, Саудівська Аравія та Сирія.

Досвід країн Північної Африки і Близького Сходу показує вразливість авторитарних систем, які за свою природою сприяють виникненню нестабільності. У 1969 році, коли молоді офіцери юоніоністи повалили короля Чдріса і

взяли владу до рук, проблема забезпечення інтеграційної єдності країни була принципово іншою. Новому лідеру країни – М. Каддафі – вдалося її вирішити, як визнають американські експерти, частково завдяки управлінській майстерності, частково – обережністю, хитрістю у взаєминах з племенами. Ідеї національного визволення, незалежності тоді були домінантою серед країн, що

розвиваються, у тому числі й арабських. Так, будучи прихильником ідей насеризму, він тим не менш не пішов шляхом формування єдиної масової партії на кшталт Арабського соціалістичного союзу (АСС) Єгипту, оскільки

Лівія – країна племінний і племінний устрій, покликаний захищати свої землі,

не дозволяв вводити таку форму правління. Не пішов він і шляхом створення партій/ баасистського типу. Натомість сформулював ідеї народного управління, без політичних партій – через народні комітети та народні конгреси на місцях. Проголошення рівності всіх членів суспільства також сприймалося населенням як досягнення. Зовнішня політика Лівії, стосовно арабського світу насамперед, набула активності. М. Каддафі вважав, що Лівія

гідна кращої долі, ніж тягнутися на його периферії, вона може і повинна відігравати активну роль у вирішенні найважливіших проблем сучасності,

включаючи арабо-ізраїльський конфлікт. Така постановка питання лягла в

його теорію створення стратегічної глибини (таку пропозицію він зробив на перший зустрічі зі своїм кумиром – Президентом Єгипту Г. А. Насером),

пізніше – лівієцентризм: Лівія – сполучна ланка між арабським Машриком

(сходом) і Магрібом (заходом). Це не тільки міст між найдавнішою

єгипетською цивілізацією і Карфагеном, вона – практично в центрі Середземного моря.

Каддафі спочатку виношував об'єднавчі ідеї створення потужної арабської держави. Звідси його спроби об'єднатися з Єгиптом, Суданом, Тунісом і навіть більш віддаленими країнами, як Сирія і Марокко. Зокрема, він

вірив у те, що об'єднання Лівії, Єгипту та Судану принесе величезну користь народам регіону, дозволить спільними зусиллями перетворити безплідну пустелю на квітучий край – ідея у чомусь подібна до комуністичної утопії.

З реальних справ стало підписання в 1970 році домовленості про створення Федерації Арабських Республік (ФАР) у складі Єгипту, Лівії та Сирії, яка насправді виявилася формальною. Але часто ця активність давала

абсолютно зворотний результат. Невдалі спроби об'єднання змусили лівійське керівництво реалізовувати амбітні проекти – нарощувати свій військово-

технічний потенціал за допомогою Франції, Італії а пізніше СРСР, тоді як кадровий склад збройних сил залишав бажати кращого, проводити більш активну зовнішню політику на африканському напрямку, включаючи Чад,

навіть втручатися у внутрішні відносини інших країн, надавати допомогу

різного роду повстанським рухам, арабським та іншим революційним радикалам, зокрема будувати плани розвитку атомної енергетики до набуття атомної бомби.

Що стосується політичного життя країни, то вже з 1973 року лівійська

молодь починає засновувати замість осередків Арабського соціалістичного

союзу (АСС) – єдиної політичної партії, що діяла на той момент насеритського типу – народні збори (конгреси), а через три роки на місці АСС створюється Загальний народний конгрес. У 1977 році Лівія отримала нову

назву – Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамахірія (У перекладі з

арабської означає «масовість», «держава мас».) (СНЛАД). У реалізації ідеї рівності М. Каддафі офіційно зняв із себе всі пости і для лівійського народу став іменуватися не інакше як брат полковник

Ексцентрична поведінка М. Каддафі множила його недоброзичливців

серед арабських лідерів, лівійський націоналізм викликав негативну реакцію

країн Заходу, які, наприклад, у розріз з американською політикою

патерналізму, яку Вашингтон намагався проводити замість традиційного

колоніалізму. М. аль-Хавас вважає, що відносини Лівії зі США зіпсувалися

через американські військові бази, які молоде лівійське керівництво вирішило

закрити. Каддафі виступав за неприєднання, засуджував колоніалізм, палко

підтримував ідеї панарабізму, а тісні відносини США та Ізраїлю розглядав як

ворожість Вашингтона щодо арабів, закликав торпедувати єгипетсько-

ізраїльський світ. Але оскільки саме Захід був головним покупцем лівійської нафти, джерелом доходів для економіки, М. Каддафі проводив по відношенню до західних компаній м'яку політику: вони продовжували працювати на лівійських нафтових покладах.

Передумовою подій, що отримали назву громадянської війни в Лівії,

стало, як відомо, повалення внаслідок військової інтервенції країн Західу режиму лівійського диктатора М. Каддафі у 2011 р. Нісля чого в Лівії розпочалася боротьба за владу між різними угрупованнями і фракціями [60].

У Триполі за підтримки ООН був створений уряд національної єдності на чолі

з Фаїзом Сараджем. Натомість на сході країни, у Тобруку, проходять засідання однопалатного парламенту, що вважає себе справжньою владою і не згоден з політикою Ф. Сараджа. Міжнародно визнаний уряд в Триполі очолюваний

Ф. Сараджем, контролює лише невелику частину країни. Його суперником є екссяратник М. Каддафі, генерал Халіфа Хафттар, чиї збройні формування («Лівійська національна армія») підтримують парламент та дедалі сильніше тиснуть на уряд національної єдності.

Під контролем Х. Хафтара перебуває значна частина лівійської території, включаючи більшість нафтових родовищ. Примирити сторони

конфлікту прагнуть ООН, а також провідні гравці світової політики, проте видимих результатів в питанні припинення конфлікту в Лівії не надто багато, бодай тому, що практично всі «миротворці» пересідають власні геополітичні

інтереси. Так, сили Х. Хафтара підтримують Росія, Франція, Саудівська Аравія, ОАЕ та Єгипет. На боці уряду в Тріполі, у свою чергу, виступають

Туреччина, Катар та Італія. Відтак, складається парадоксальна ситуація, коли навіть країни-члени НАТО підтримують різні лівійські угруповання: на боці уряду Ф. Сараджа виступають, зокрема, Італія і Туреччина, натомість сили Х. Хафтара спираються на підтримку Франції.

Черговою спробою накреслити шляхи мирного врегулювання лівійської кризи стала міжнародна конференція щодо Лівії, що відбулася за зачиненими дверима 19 січня 2020 р. в Берліні за участі очільників сторін конфлікту –

глави міжнародно визнаного уряду в Триполі Фаїза Сараджа та командувача «Лівійської національної армії», генерала Халіфа Хафтара, а також генерального секретаря ООН Антоніу Гуттеріша і представників країн, що беруть участь у врегулюванні лівійського конфлікту, серед них, зокрема, президент Франції Еммануель Макрон, президент Росії Володимир Путін, прем'єр-міністр Великобританії Ріші Сунак та держсекретар США Ентоні Блінкен. Також в роботі конференції брали участь представники КНР, ОАЕ, Туреччини, Конго, Італії, Єгипту, Алжиру, а також представники ООН, Євросоюзу, Африканського союзу і Ліги арабських держав[8].

Таким чином, диктатор М. Каддафі не лише захопив усю політичну владу, але й претендував на повний контроль над свідомістю своїх співвітчизників. За час своего правління він знищив усі інтелектуальні та культурні досягнення Лівії 1950–1960 років. Одним словом, М. Каддафі не лише перешкоджав розвитку громадянського суспільства Лівії, але й вигнав з країни провідних інтелектуалів, митців, науковців і політиків, а ті, хто не захотів іти за ним, стали жертвами цього інтелектуального занепаду – одні пішли у відставку, інші залишили країну. Злочини революційних лідерів проти культурного життя своєї країни є не менш серйозними, ніж їхні злочини проти

суспільства, політичні та економічні злочини.

1. 2. Економічний розвиток Лівії та її місце в світовій економіці до кризи

Економічний розвиток Лівії до кризи виглядав таким чином, що вона була важливим гравцем в світовій економіці завдяки своїм великим природним ресурсам, переважно нафти та природного газу.

Основною галуззю економіки Лівії була нафтова промисловість, оскільки країна має великі запаси нафти та природного газу, і це дозволило їй

стати однією з найбільших нафтових експортерів в Африці та світі. Нафта стала основним джерелом доходів для уряду та країни загалом. Ця залежність від нафтового сектору робила економіку Лівії вразливою до коливань на

світовому ринку нафти. Нафтовий експорт був основним джерелом доходів для Лівії, яка експортувала нафту до країн Європи та інших регіонів, і ця залежність створювала значні ризики для економіки країни, особливо в умовах коливань на світовому ринку нафти.

Важливо відзначити, що Лівія була частиною світового ринку нафти, і ціни на нафту суттєво впливали на її економіку. Високі ціни на нафту зазвичай сприяли зростанню доходів Лівії, тоді як падіння цін могло бути дуже пагубним для економіки країни. Експорт нафти був ключовим для заробітку іноземних валют та поповнення золотовалютних резервів Лівії. Виручка від нафтової промисловості значно впливала на доходи державного бюджету та споживчу потужність уряду. Ці кошти використовувались для забезпечення публічних видатків, соціальних програм і інвестицій у розвиток країни. Уряд Лівії вкладав у розвиток нафтового сектору, зокрема у буріння нових свердловин і модернізацію існуючої інфраструктури. Це полегшило збільшення видобутку та експорту нафти.

На мою думку, нафтова індустрія була для Лівії монетою з двома сторонами. З одного боку, вона забезпечувала значні доходи для країни і допомагала покращити життя населення через соціальні програми і інвестиції

у інфраструктуру. З іншого боку, залежність від нафтового сектору робила економіку країни вразливою до коливань цін на нафту, і недостатня диверсифікація господарства може бути ризикованим стратегією.

Для сталого розвитку країни важливо було б розглянути можливості диверсифікації економіки та зменшення залежності від одного джерела доходів. Також важливим було б забезпечити ефективне управління ресурсами та збалансований підхід до розподілу прибутків від нафтового сектору для підтримки розвитку всіх сфер економіки та підвищення життєвого рівня населення.

Під час правління Muammar al-Kaddafі, якщо подивитись на питання доходів та соціальної політики, була реалізована стратегія, в рамках якої частина прибутків від нафтового сектору розподілялася серед населення в

формі різноманітних субсидій і соціальних програм. Ця політика сприяла певному рівню соціальної стабільності в країні, але одночасно створювала проблеми стосовно раціонального використання ресурсів.

Економіка Лівії перед кризою мала свої особливості та завдання, які визначали шлях розвитку країни. Однією з ключових рис було значне

підтримування від уряду за допомогою публічних видатків та соціальних програм. Саме соціальна політика, включаючи субсидії на пальне, безкоштовну освіту та медичну допомогу, створювала деякий рівень

стабільності та соціального добробуту для населення, однак ця стратегія також

мала свої обмеження та недоліки. По-перше, ця система була дуже залежною

від доходів нафтового сектору, які коливалися залежно від цін на світовому

ринку нафти. Така залежність робила економіку країни вразливою до коливань

цін на нафту [21]. По-друге, ця система може призводити до

недисциплінованості у використанні ресурсів та розміщення державних

коштів, що призводило до витрат, які не завжди були оптимальними для

розвитку економіки. Інвестиції в інфраструктуру, зокрема розвиток доріг, портів та інших об'єктів, були важливими для підтримки нафтової

промисловості та покращення життя населення. Проте існувала потреба в

більш ефективному використанні цих інвестицій та в більшій

транспарентності у фінансуванні та управлінні інфраструктурними проектами.

Субсидії та ціни на пальне та інші товари були важливими для підтримки

життя населення, але вони також можуть призводити до недисциплінованості

та втрат ефективності. Держава мала завдання забезпечити баланс між

підтримкою населення та забезпеченням сталого розвитку економіки. Всі ці

аспекти вказують на важливість раціонального та обачного планування

економічної політики та на необхідність диверсифікації господарства, щоб

зменшити залежність від одного джерела доходів. Реформи та поліпшення в

управлінні ресурсами та фінансами могли б допомогти Лівії підготувати

економіку до подальшого розвитку та подолання внутрішніх і зовнішніх

викликів.

Уряд Лівії інвестував в розвиток інфраструктури країни, включаючи дороги, порти, аеропорти та інші об'єкти. Це сприяло поліпшенню умов для видобутку та транспортування нафти. Інфраструктура грає важливу роль у розвитку будь-якої економіки, і інвестиції у цю сферу можуть мати значний вплив на економічний розвиток. У випадку Лівії перед кризою, інвестиції у розвиток інфраструктури були спрямовані на покращення умов для видобутку та транспортування нафти та газу, а також на розвиток інших галузей економіки. Значні кошти уряд Лівії інвестував у розвиток транспортної інфраструктури, включаючи будівництво та покращення доріг, аеропортів та портів, як було зазначено вище. Це полегшило транспортування нафти та інших товарів і послуг та забезпечило зв'язок між різними регіонами країни. З позиції нафтової промисловості, це сприяло покращенню транспортної логістики та зменшенню витрат на транспортування нафти.

Розвиток енергетичної інфраструктури був також важливим аспектом. Лівія інвестувала у будівництво електростанцій та інших об'єктів для забезпечення електроенергією країни. Це мало сприяти не тільки розвитку нафтової промисловості, але й інших галузей, таких як мануфактура та сільське господарство. Розвиток портів був важливим для забезпечення експорту нафти та імпорту товарів. Інвестиції у порти підвищили їх потужність та ефективність, що допомогло полегшити зовнішню торгівлю та забезпечити сталість поставок нафти на світовий ринок. Моя думка щодо цього полягає в тому, що інвестиції в інфраструктуру мали сенс і були необхідні для підтримки розвитку економіки Лівії. Проте важливо відзначити, що незважаючи на певний рівень успіху у розвитку інфраструктури, країна також зіткнулася з проблемами, такими як корупція та неефективне управління [9]. Ці проблеми могли б підривати позитивні результати інвестицій та призвести до неефективного використання ресурсів. Загалом, інфраструктура грає важливу роль у підтримці економічного розвитку Лівії перед кризою, але було б важливо також враховувати нитання ефективного управління та боротьби з корупцією для забезпечення сталого розвитку країни.

Лівія залишалася залежною від іноземних робітників у багатьох галузях, включаючи будівництво та обслуговування. Іноземні робітники відігравали важливу роль у розвитку та інших сферах економіки країни. Залежність від

іноземних робітників в Лівії має свої корені в історичному контексті. Перші хвили іноземних робітників прибули в країну в 20-30-х роках минулого

століття, коли було розпочато видобуток нафти. Ці робітники прибували в основному з країн Африки та Південно-Східної Азії, шукуючи можливості для високооплачуваної роботи в нафтовому секторі [4]. Іноземні робітники

відігравали ключову роль у нафтovій промисловості Лівії. Вони були зайняті

в різних галузях, включаючи будівництво, технічне обслуговування та інженерну роботу. Велика частина інфраструктури та нафтових об'єктів була

споруджена та підтримувалася іноземними працівниками. Наявність іноземних робітників мала великий соціальний вплив на Лівію. Це може бути

спричинене викликами, пов'язаними з міжкультурним спілкуванням та інтеграцією іноземнів у суспільство. Також виникали питання щодо прав і

умов праці іноземних робітників [9].

Загалом, залежність від іноземних робітників мала значний вплив на економіку та суспільство Лівії перед кризою. Для докладного розуміння цього

питання, важливо проводити додаткові дослідження та вивчати роботи вчених, які досліджують цю проблему з різних точок зору.

Саме оголошення політичної нестабільності в країні, що було

першочерговою причиною яка привела до Лівійської кризи, суттєво вплинуло

й на економіку. Нафта промисловість тимчасово припинила роботу, і саме через зосередження там основного ресурсу та потенціалу економіка зазнала

серйозних втрат. Зміни в урядовій політиці та нестабільність привели до зменшення іноземних інвестицій та збільшення ризиків для інфраструктури та інших секторів. Фактично ця ситуація стала фундаментом для подальшого

розвитку та розгортання кризи в Лівії та її впливу на міжнародні відносини.

Зміни в економіці та економічні виклики стали ключовими факторами у розумінні Лівійської кризи в системі міжнародних відносин. Протягом

останніх років перед кризою економіка Лівії стала схильною до різних внутрішніх та зовнішніх викликів. Після повстання в 2011 році та падіння режиму М. Каддафі, країна стикнулася з політичною нестабільністю, що

вплинуло на функціонування її економіки [5]. Уряди, які приходили до влади після кризи, робили різні економічні реформи та спробували диверсифікувати

господарство. Однак, ці спроби в більшості випадків були не успішними.

Таким чином, економічний розвиток Лівії показує, що країна була сильно залежною від нафтового сектору та зовнішньої торгівлі. Політичні та

економічні зміни перед кризою відіграли важливу роль у подальшому розвитку як самої країни, так і кризи не тільки в масштабах країни, а й в

системі міжнародних відносин.

1. 3. Міжнародна співпраця Лівії з країнами та регіонами світу до кризи

Міжнародні відносини Лівії з окремими країнами та регіонами світу до початку кризи були досить різноманітними і включали співпрацю з європейськими, африканськими та арабськими країнами. Щодо європейських країн, то зокрема Італія, Франція та Велика Британія, мали важливі стосунки з

Лівією перед кризою. Лівія була важливим партнером для цих країн у сферах торгівлі та енергетики, а також відігравала роль у міграційних питаннях, оскільки велика кількість мігрантів намагалася перетнути Середземне море

для досягнення європейських берегів. Домовленості між Лівією та європейськими країнами включали в себе спільні проекти з контролю над

міграцією та співпрацю в сфері енергетики. До Африканських країн, то Лівія була членом Африканського союзу і виступала за зміщення африканської єдності, вона надавала фінансову підтримку ряду африканських держав і розвивала економічні проекти в регіоні. Лівія також брала участь в

арабських об'єднаннях та організаціях, таких як Ліга арабських держав [73].

Розглядаючи більш детально відносини з європейськими країнами, варто зазначити такі важливі моменти. Лівія має довгі історичні та торговельні

зв'язки з Італією, яка була одним з основних торгових партнерів. До початку кризи Лівія постачала нафту та природний газ в Італію, що було важливим джерелом енергії для італійської економіки, а з іншого боку, Італія постачала різні товари та послуги до Лівії, зрозуміло, що ця торгівля була важливим джерелом доходу для обох країн. Італійські компанії були активні в Лівії в різних секторах, включаючи будівництво, інфраструктуру, автомобільну промисловість та туризм. Італія і Лівія мали спільний інтерес у контролі нелегальних міграційних потоків через Середземне море, де остання виступала як ключовий гравець у зупинці міграції з Африки до Європи [22].

Італія вже мала угоди з Лівією, які стосувалися повернення мігрантів назад до Лівії та підтримки в управлінні цими питаннями. Італія мала свої посольства та дипломатичні представництва в Лівії, а також активно взаємодіяла з лівійськими владними структурами у різних сферах, включаючи політичні та безпекові питання. Однак ці стосунки були піддані серйозним випробуванням

внаслідок політичної та безпекової нестабільності, яка призвела до кризи в Лівії.

Щодо відносин з Францією, то вона так само була одним із ключових іноземних партнерів Лівії в енергетичній сфері. Як зазначав раніше Лівія є

значущим виробником нафти та природного газу, і ці ресурси були важливим джерелом для Франції. Французькі компанії активно співпрацювали з Лівією у видобутку та транспортуванні нафти та газу. Одним з найважливіших

пунктів співпраці з Францією було постачання озброєння та військової техніки до Лівії. Ця співпраця включала в себе постачання різних видів озброєння та

військової техніки, включаючи танки, військові гелікоптери та інше військове обладнання. Франція надавала Лівії доступ до сучасного військового обладнання. Між країнами були укладені військові контракти, які передбачали постачання французького озброєння та техніки. Ці контракти сприяли

розвитку лівійських військових сил і надавали їм сучасну зброю для забезпечення оборони країни. окрім того, Франція не лише постачала озброєння, але також надавала технічну підтримку та навчання лівійським

військовим силам, що в свою чергу допомагало Лівії здійснювати ефективний контроль над власною обороною. Важливо виділити, що відносини між Францією та Лівією в сфері озброєння також враховували дипломатичний

контекст. Ця співпраця була частиною більшої нелітичної стратегії Франції у регіоні Середземного моря та підтримки лівійських владними структур. Після

початку кризи в Лівії, багато із наданого французького озброєння опинилося під контролем різних збройних формувань, що призвело до збройних конфліктів та нестабільності у регіоні. Багато країн, у тому числі Франція,

звернули увагу на наслідки своєї співпраці з Лівією в галузі озброєння та оборони в контексті кризи.

Щодо співпраці з Великобританією, то основними, але не єдиними були економічні проекти, а саме британські компанії взяли участь у будівництві та

modернізації інфраструктури в Лівії, включаючи будівництво доріг, мостів та аеропортів. Наприклад, компанія «Mott MacDonald» брала участь у проекті

modернізації Міжнародного аеропорту в Триполі. Як і інші країни, Великобританія мала немалій інтерес у видобутку та транспортуванні нафти та газу з Лівії. Великобританські компанії, такі як BP (British Petroleum), брали участь у видобутку нафти та газу в Лівії, а також, як зазначено вище

інфраструктурних проектах для подальшого їх транспортування. Okрім цього, Британські компанії брали участь у розвитку сектору електроенергетики в

Лівії. Вони співпрацювали над будівництвом електростанцій та

інфраструктури для забезпечення енергією місцевого населення та промисловості. Додатково до цього Великобританія надавала можливості для

Лівії в сфері освіти та культури, зокрема Британські університети та навчальні заклади надавали можливості для лівійських студентів отримати вищу освіту

на своїй території, що включало програми обміну, стипендій та інші форми підтримки для студентів [35]. Вища освіта у Великобританії вважається

престижною та бажаною не тільки для лівійських студентів, а й в усьому світі. Обмін культурними делегаціями сприяв взаємному розумінню, оскільки

культурні події, виставки, концерти та інші події відкривали перед лівійським

населенням можливість познайомитися з британською та європейською культурами. Також, організації та школи Великобританії надавали можливості для вивчення англійської мови. Це було важливим для покращення комунікації та сприяло зростанню кількості людей в Лівії, які можуть говорити англійською. Британські культурні центри та бібліотеки були доступні для лівійського населення і надавали ресурси для вивчення англійської мови, літератури та культури. Саме Великобританія відігравала значну роль для Лівії в галузі освіти.

Лівія мала активні відносини з африканськими країнами. Вона була членом Африканського союзу і виступала за зміцнення африканської єдності. Лівія надавала фінансову підтримку ряду африканських держав і розвивала економічні проекти в регіоні. Найбільш важливими партнерами були такі країни як Алжир, який являється одним із найближчих африканських сусідів Лівії та мав важливу роль у забезпечені безпеки в регіоні Північної Африки. Лівія та Алжир мали тісні дипломатичні відносини, і обидві країни регулярно обмінювалися візитами вищих посадових осіб. Дипломатична енівпраця включала обговорення спільних питань, таких як безпека в регіоні, стабільність та економічні питання. Саме ці дві країни спільно працювали над

питаннями боротьби з тероризмом та забезпеченням безпеки в регіоні. Обидві країни боролися з різними терористичними групами, які діяли в Сахарі та Сахелі [9].

Щодо країни Чад, що є сусідом Лівії на південному сході і ця природна географічна спільність визначала їхні граничні відносини. Граничні питання та контроль за кордоном були джерелом напруженості між двома країнами. Також у минулому, Лівія виступала як опора певних повстанських груп в Чаді, що спричинило напруженість у відносинах між країнами. Лівія та Чад спільно працювали над питаннями боротьби з тероризмом і забезпеченням безпеки в регіоні Сахари та Сахеля, як і з Алжиром. Різні терористичні групи, такі як «Аль-Каїда в Магрибі» (AQIM), діяли в регіоні, і обидві країни боролися з ними. Можу додатково додати про дипломатичні зусилля цих країн, а саме

спільну працю над дипломатичними ініціативами та переговорами для вирішення конфліктів у регіоні Дарфур і та інших частинах Сахеля.

Відносини між Нігерією та Лівією до початку кризи були складними та варіювалися в різний час. Обидві країни були важливими гравцями на африканській арені та в регіоні Північної Африки. Як й інші в цій географії мали спільний інтерес у боротьбі з тероризмом та радикальними ісламськими групами, такими як «Боко Харам» в Нігері та терористичні організації в регіоні Сахара та Сахелі.

Якщо розглянути основні події та угоди, які були заключені до кризи в

2011 році, то можу виділити такі [50]:

1. Договір про добroчинність 2003 року. У вересні 2003 року Лівія анонсувала свій намір відмовитися від здобутку зброї масового знищення та ракетних систем. Ця домовленість призвела до того, що М. Каддафі, лівійський лідер, припинив розробку такої зброї, і це дало можливість позбавити Лівію від санкцій і відкрити її для міжнародних інвестицій. Цей крок відбувся відповідно до бажань країни покращити свої відносини з заходом. Основні наслідки цього договору включають: Зняття міжнародних санкцій, які були введені проти Лівії раніше; Відкриття для іноземних

інвестицій та розвитку ділових відносин з іноземними компаніями; Відновлення міжнародного статусу Лівії та збільшення її ролі в регіональних та міжнародних питаннях.

2. Лівійсько-європейські відносини. З початку 2000-х років Лівія розвивала відносини з країнами Європейського Союзу, зокрема з Італією, Францією, Великою Британією та Іспанією. Ці відносини включали угоди про співпрацю в галузі енергетики, міграційних питань та безпеки. Зокрема, угода між Лівією та Італією в 2008 році включала компенсації за колоніальну історію та співпрацю в питаннях міграції. Вона брала участь у миротворчих зусиллях

у конфлікті в Дарфурі та співпрацювала з ООН та іншими міжнародними учасниками в цьому питанні. Її роль посередника сприяла підняттю її міжнародного статусу та покращенню стосунків з іншими країнами та

організаціями.

3. Роль Лівії в дипломатії та посередництві, яка активно виступала як посередник у вирішенні різних конфліктів на африканському континенті.

Наприклад, вона брала участь у вирішенні конфлікту в Дарфурі в Судані та конфлікту в Чаді. Роль посередника дозволяла їй зміцнювати свої позиції на регіональному та міжнародному рівнях.

4. Угода про співпрацю зі Сполученими Штатами була укладена в 2003 році. Відновлення відносин зі Сполученими Штатами та Великою Британією було наслідком зняття міжнародних санкцій, передбачала допомогу у боротьбі

з тероризмом та включала співпрацю у сферах розвідки та безпеки. Ця угода вимагала від Лівії припинити підтримку терористичних груп і співпрацювати зі Сполученими Штатами у боротьбі з тероризмом. Подальший вплив на Лівії

був таким, що угода допомогла зняти міжнародні санкції та покращити стосунки Лівії з іншими країнами. Однак це також привело до збільшення впливу М. Каддафі в країні, адже він використовував цю угоду для стабілізації свого режиму та обмеження політичної опозиції.

5. Лівія приєдналася до Середземноморського союзу в 1995 році. Ця організація була створена для сприяння співпраці та розвитку в регіоні

Середземного моря. Саме участь у Середземноморському союзі у подальшому дозволила Лівії розширити свою співпрацю з іншими країнами регіону. Проте, ця участь мала обмежений вплив на кризу 2011 року, оскільки Лівія була відсторонена від багатьох міжнародних організацій під час кризи.

6. Лівія підписала угоди з численними світовими нафтовими компаніями для розвитку свого енергетичного сектору. Це привело до збільшення видобутку та експорту нафти та газу.

Таким чином, всі ці події та угоди мали комплексний вплив на Лівію перед кризою 2011 року, які зміцнили її міжнародний статус, економічну

ситуацію та політичну динаміку в країні. Однак багато з цих угод та співпраці мали свої обмеження та негативні наслідки, які виявилися під час кризи та подальших подій в Лівії. Розвиток енергетичної галузі сприяв зростанню

економіки Лівії, але також робив її більш залежною від експорту сировини.

Під час кризи 2011 року ця залежність стала вразливою, оскільки блокування видобутку та транспортування нафти суттєво вразило економіку країни.

Висновки до розділу 1. Підсумовуючи всю наведену вище інформацію,

можемо зауважити, що громадянська війна в Лівії – це збройний конфлікт між силами, контролюваними лідером країни, полковником Муаммаром Каддафі, який керував країною з 1969 року, і збройними силами Лівійської національної

перехідної ради. Конфлікт почався в лютому 2011 року з заворушень після повалення режимів у сусідніх Тунісі та Єгипті. Він швидко набув вигляду громадянської війни.

Однією з головних причин цієї війни є багаті запаси нафти та газу.

Концесія – це договір про передачу природних багатств, підприємств, інших господарських об'єктів, що належать державі чи територіальній громаді, в

тимчасову експлуатацію іншим державам, іноземним фірмам, приватним особам. Концесійний договір надає концесіонеру право на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії на платній

та строковій основі) на видобуток природних багатств отримували різноманітні іноземні компанії, зокрема німецька Wintershall та російський концерн «Газпром». З 2008 року вони мають спільне підприємство у Лівії.

Лівійська криза відбулася в 2011 році і була наслідком дового періоду політичної нестабільності в країні. Передумовами кризи були: авторитарний

режим М. Каддафі, який тривав більше 40 років; економічна залежність Лівії від нафтового експорту; політичні та етнічні розбіжності між різними

регіонами країни. Криза розпочалася внаслідок повстання проти М. Каддафі та його режиму, яке почалося в лютому 2011 року. Повстання було частиною

Арабської весни, руху за демократію та свободу, який охопив країни

Близького Сходу та Північної Африки. М. Каддафі був змущений втекти з країни, але після його повалення в Лівії виникли політичні та етнічні розбіжності між різними групами, що призвело до подальшої нестабільності в

країні.

НУБІП України

Отже, незважаючи на соціальні та економічні перемоги останніх років (висока тривалість життя, найвищий в Африці індекс людського розвитку (ІЛР), вирішення проблеми голоду, загальна фрамотність, зниження рівня безробіття тощо), в Лівії почалися заворушення після того, як «Арабська весна» повалила уряди сусідніх країн (Тунісу та Єгипту). Основними причинами були низький рівень громадянських прав та високий рівень корупції, що підривали покращення рівня життя, забезпечене доходами від продажу нафти.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. ЗАГОСТРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЛІВІЙСЬКОГО

КОНФЛІКТУ

НУБІЙ УКРАЇНИ

2. 1. Початок кризи, огляд головних подій та конфліктних ситуацій у процесі кризи.

Арабська весна, що охопила весь великий Близький Схід в 2011 році, дала надію жителям країн регіону на демократизацію і лібералізацію його авторитарного режиму. Але, незважаючи на великі очікування, всі революції не досягнули поставленої мети. Країни Близького Сходу не демократизувалися, продовжували авторитарне правління або банкрутували і занурилися в тривалу війну. Лівія, колишня однією з найбагатших і найбільш розвинених країн арабського світу, занурилась в громадянську війну після революційних подій, міжнародного втручання і повалення режиму Muammar Qaddafi, фактично припинивши існування як єдина держава.

Криза в Лівії це складна політична і військова ситуація в Лівії, яка почалася після повалення колишнього лівійського диктатора М. Каддафі в 2011 році. З тих пір країна пережила дві громадянські війни, які привели до загострення політичної кризи та посилення загрози тероризму. Потім у Лівії

було створено 2 паралельні уряди, що призвело до подальшого розширення конфлікту^[46]. На сьогоднішній день ЄС та інші міжнародні організації продовжують працювати над зниженням напруженості в регіоні і пошуком політичних рішень кризи.

До лютого 2011 року ніхто не вірив, що в Лівії щось може статися. У порівнянні з іншими країнами Лівія отримувала стабільний прибуток від продажу нафти, тому гроші стабільно інвестувалися в розвиток інфраструктури. У країні була сильна Служба безпеки і досить жорсткий режим. Але у будь-якої сили є запас міцності. M. Каддафі перебував на троні

⁴⁷ рік, але весь цей час він був безперечним лідером. Звичайно, була певна надія на зміни^[57]. Існувала Програма розвитку Лівії, якою опікувався син M. Каддафі Сейф Гелам. Йшлося про передачу влади від старого полковника

його синові.

Але Лівія сильно відрізняється від інших держав арабського світу тим, що тут дуже сильна структура різних племен. І режим М. Каддафі не завжди

підтримував баланс з кланами всіх цих племен. Опозиція ісламу також була придушенна в Лівії. У Лівії реалізовувалася програма інтеграції ісламських

екстремістів. Як кажуть, людей випустили з в'язниці на словах їх честі, вони заявили, що не виступають проти влади.

І найголовніше, не можна забувати про зовнішні фактори. Без підтримки лівійської революції, головним чином з боку західних країн, вона закінчилася

б протягом 2-3 місяців.

У березні 2011 році була прийнята резолюція Ради Безпеки ООН, і на території Лівії була встановлена безпольотна зона. Це було зроблено авіацією

союзників, включаючи літаки НАТО і арабських країн, для надання підтримки повстанцям, які боролися з режимом М. Каддафі. Якби не авіація, танкова

колона М. Каддафі дуже швидко опинилася б на підступах до Бенгазі, колиски лівійської революції, і революція, ймовірно, зазнала б поразки.

Двовладдя – головна причина лівійської кризи. Найбільшою політичною проблемою Лівії залишається двовладдя з центрами сили на сході – Тобруку,

та заході – Тріполі. З 2012 року Лівією керував тимчасовий парламент – Загальний національний конгрес (ЗНК), який незабаром підпав під вплив ісламістів, переважно «братьї-муульман». У другій половині 2013 року ЗНК прийняв

шаріат у якості основи державного законодавства, що викликало незадоволення значної частини лівійського суспільства. 25 червня 2014 року

відбулися вибори до нового парламенту – Палати представників Лівії (ППЛ), де більшість із 200 місць дісталося європейським депутатам, а ісламісти отримали

лише 30 мандатів. Хоча у цих виборах брало участь не більше 20 % від усіх виборців, втім, незважаючи на це, ООН визнала ППЛ легітимною. Спікером

палати обрали Агія Садех Іса аль-Убайді (з 5 серпня 2014 року по 15 березня 2021 року) [22]. Однак згодом через захоплення Тріполі ісламістськими

утрупованнями «Світанок Лівії», які поновили діяльність ЗНК, ППЛ була

змушена перебратися до Тобруку, що на сході країни поблизу лівійсько-египетського кордону, за 1 300 км від Триполі. Втім, в ППЛ немає повної єдності щодо ситуації в країні. За деякими даними, близько 40 депутатів,

налаштованих проти Х. Хафтара, перебралися з Тобруку до Триполі. У вересні 2014 року у Тобруку також було сформовано тимчасовий уряд під керівництвом Абдаллаїт-Тані.

2 березня 2015 року Палата громад призначила полковника Халіфа Хафтара, колишнього соратника Каддафі, верховним головнокомандувачем

Лівійської національної армії (ЛНА), а в вересні 2016 року призначила його командуванем армією. Х. Хафтар народився в Адждабії в 1943 році і походив

з племені Альфальджані. Закінчив Військову школу в Бенгазі, у 1978 році радянські військові курси «Постріл», а в 1983 році йому було присвоєно

ступінь магістра. Він є слухачем курсу академії імені Фрунзе і володіє російською мовою. У 1987 році керував битвою лівійської армії в Чаді і зазнав

невдачі, де був узятий в полон разом з 400 лівійськими солдатами. Полковник М. Каддафі назвав його зрадником і відрікся від своїх колишніх колег. За допомогою ЦРУ США Х. Хафтар був звільнений з полону, спочатку евакуйований в Заїр, потім в Кенію, згодом в Сполучені Штати, отримав

американське громадянство на початку 90-х років минулого століття, оселився у Вієнні, штат Вірджинія, де прожив 20 років. На початку 1990-х Х. Хафтар очолив Національний фронт допомоги для боротьби з режимом М. Каддафі.

У березні 2011 року Х. Хафтар прибув до Бенгазі, а вже у квітні його призначили командувачем сухопутними силами повстанських військ у званні генерал-лейтенанта. У липні 2017 року війська Х. Хафтара за допомогою французького спецназу взяли під контроль Бенгазі з його нафтовими терміналами.

Отримавши звання фельдмаршала, Х. Хафтар, за сприяння Росії, ОАЕ, Саудівської Аравії, Єгипту, а також опосередковано Франції, Італії і США, почав претендувати на роль нового лівійського диктатора — «другого Каддафі», що виглядало досить сумнівно хоча б тому що, на відміну від М.

Каддафі, який прийшов до влади у 1969 році у віці 27 років і був самодостатнім і незалежним лідером, натомість сивочолий Х. Хафтар залежав від багатьох зовнішніх чинників.

В результаті в 2011 році була створена Лівійська національна армія, яка

підпорядковується нижній палаті парламенту Лівії в Тобруку. У лавах ЛНА

налічується близько 70 тис. регулярних військ і 18 тис. нерегулярних племінних ополчень із залишків армії Каддафі, а також загонів радикальних мусульман-салафітів. У складі ЛНА також знаходяться тисячі найманців з

Судану, Чаду, Нігеру і Російської Федерації (група Вагнера). ЛНА складається

з сухопутних військ, військово-повітряних сил і військово-морського флоту.

Структурно сухопутні війська ЛНА складаються з декількох бригад і окремих батальйонів. Зоряні і військова техніка (ОВТ) в основному російської або

радянського походження. Існують також системи протиповітряної оборони

(танки, реактивні системи залпового вогню, артилерія, військові літаки та різні

системи протиповітряної оборони), що постачаються із США, Італії, Німеччини, Бельгії, Китаю, Сербії, Йорданії та Об'єднаних Арабських Еміратів. Відповідно до угоди, досягнутої на саміті G6 в Лейк-Ерні в 2013 році,

деякі країни НАТО – Великобританія, Італія, Туреччина і Сполучені Штати –

зробили згоду допомогти ЛНА підготувати близько 20 000

військовослужбовців за 1,5 роки.

У 2015 році представники Ісламської партії, яка зазнала поразки на

виборах до нижньої палати парламенту, створили незаконний паралельний

законодавчий орган під назвою Нова Загальна Національна Асамблея (НЗНА)

на чолі з Нурай Абу Сахмейном. Відповідно до політичної угоди, підписаної в

Схіраті (Марокко) 17 грудня 2015 року, сформовано Уряд національної згоди

(УНЗ) – легітимний тимчасовий уряд Лівії, який підтримується ООН.

Фаїз Мустафа Сарадж, глава уряду, народився в Триполі в сім'ї одного

із засновників сучасної Лівії. У 1982 році Ф. Сарадж закінчив Університет

Аль-Фатіх зі ступенем бакалавра архітектури та містобудування. За часів

М. Каддафі він працював у Міністерстві житлового будівництва. Після подій

2011 року він був членом комітету, який займався питанням національного примирення. У 2012 році він став депутатом ЗНК у Тріполі, стає членом Комітету з енергетики та житлово-комунального господарства. Ф. Сарадж та його міністри прибули до Тріполі 30 березня 2016 року, а вже 6 квітня 2016 року уряд НЗНК в Тріполі передав владу УНЗ. Таким чином, НЗНК припинила свої повноваження. Крім того, в Тріполі діє так звана президентська рада – колектив з 9 осіб, наділений повноваженнями президента країни. Головою Національного уряду є Ф. Сарадж.

Головна проблема лівійського двовладдя полягає в тому, що Палата представників у Тобруку не визнає УНЗ у Тріполі. Зі свого боку Ф. Сарадж та інші політичні діячі Західної Лівії вбачають в особі Х. Хафтара серйозного конкурента в боротьбі за владу і сприймають його негативно, називаючи військовим злочинцем.

Що таке громадянська війна в Лівії на даний момент? Більша частина Лівії, за винятком її південної частини, знаходиться під контролем Лівійської національної армії на чолі з фельдмаршалом Х. Хафтаром. Вона контролює більшість районів, нафтові термінали і газопроводи, які в основному зосереджені в східній частині країни. Узбережжям столиці Тріполі і Тріполітанії управлює загальновизнаний уряд національної збройної, очолюване Ф. Сараджем. Остання атака Х. Хафтара на Тріполі десь не привела до знищенння столиці, а узбережжі від лінії фронту залишалося близько п'яти кілометрів, але втручання Туреччини у війну було недостатньо. Друга громадянська війна в Лівії вибухнула в 2014 році, але її передумови були і раніше.

Після смерті М. Каддафі нові самопроголослені лідери, що прикриваються революційними гаслами, домінували в економічній сфері і встановили свій власний порядок в захоплених ними містах. Спусковим гачком для нової фази конфлікту стали події в Бенгазі в 2014-2015 роках, коли затяжий антиісламіст генерал Х. Хафтар оголосив про початок операції «гідності», яка повинна була покласти край ісламістському свавілю в місті. У

відповіль на дії Х. Хафтара ісламісти почали операцію «Світанок» в Лівії і вигнали війська генералів з Бенгазі. Наступним важливим етапом ескалації конфлікту і переходу до прямої конfrontації стали вибори в Палату представників влітку 2014 року. Вони проходили на тлі збройного протистояння між опонентами, в результаті якого в голосуванні взяли участь

тільки 18% виборців. Мусульманська партія, яка програда ці вибори, відмовилася визнати їх результат.

Була сформована класична Двовладдя: з 2014 по 2019 рік нижня палата

засідає в уряді національної допомоги в Тріполі під захистом міста Тобрук на

кордоні з Сирією і на сході лівійського Союзу під захистом лівійської армії.

Двовладдя дала можливість розкритися новому гравцю, який до цього моменту був не дуже активний. Йдеться про ісламську державу та «місцеве

відділення» Аль-Каїди по всьому світу. По-перше, джихадистське

урупування «Ансараш-Шаріа» оголосило місто ісламським еміратом [76]. А

в жовтні 2014 року місто Дерна присінується до ІДЛ. З появою ІДЛ на

лівійській землі зовнішні гравці активно втрутилися в конфлікт, і вони зіграли

ключову роль, але поки не ключову. Туреччина та Катар підтримують уряд

національного порятунку, тоді як Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати та

Йорданія підтримують опозицію в Тобруку.

Поступово зростає роль зовнішніх гравців незважаючи на рішення

ОНС про ембарго на постачання зброї воюючим сторонам, процвітає

контрабанда, а єгипетська армія активно бере участь у боротьбі з

джихадистами та ІДЛ. Треба сказати, що джихадисти мають проблеми як з

Тріполі, так і з Тобруком. Спільний ворот сприяв тому, що сторони почали

консультації, і в грудні 2015 року було підписано так звану Схіратську угоду,

яка передбачала формування Президентської ради, що складається з 9 членів,

і формування тимчасового уряду Державної угоди (УНЗ), яке повинно було

забезпечити проведення виборів протягом 2 років.

Х. Хафтар вважав себе верховним головнокомандувачем Об'єднаної

лівійської армії, і Ф. Сарадж звернувся з цими проханнями за умови, що

перший з них буде приведений до присяги президентською радою і Тимчасовим урядом Державної угоди. Але нічого хорошого з цих консультацій не вийшло. Після надіння Дерні захопленої ІДІЛ, генерал Хафтар несподівано почав наступ на Тріполі.

У квітні 2019 року війська фельдмаршала Х. Хафтара, який бореться за владу в Лівії з визнаним ООН Урядом національної єдності Ф. Сараджа, оголосили про початок штурму Тріполі, столиці своїх супротивників. Сили Х. Хафтара ведуть запеклі бої з підрозділами урядових сил, зумівши пробитися до південних околиць Тріполі. Обидві сторони активно використовують авіацію. Африканське командування збройних сил США приймає рішення про евакуацію свого контингенту з Тріполі через складну та непередбачувану ситуацію. На сьогоднішній день Х. Хафтар не зміг взяти столицю. Збереженню статус-кво сприяла складна геополітична гра з десятками акторів[62]. Тим часом затяжний конфлікт на лівійській землі триває вже більше десяти років. М. Каддафі було повалено, але навіть це не принесло бажаного миру в країні: утворився вакуум влади, який дестабілізує державу і не дозволяє припинити кровопролиття. Лівійська національна армія (ЛНА), якою командує фельдмаршал Х. Хафтар, контролює переважну більшість країни, за винятком густонаселеної північно-західної частини, яка знаходиться під контролем визнаного ООН уряду Ф. аль-Сараджа, і смуги штосел на півдні контролюється місцевими вождями племен. Крім того, ситуація анархії створює благодатний ґрунт для поширення ідей екстремізму, чим користуються різні терористичні угруповання. Варто зазначити, що зовнішні актори відіграють величезну роль у конфлікті. На боці Ф. аль-Сараджа – Туреччина, Катар, Італія. Меншою мірою – США та Велика Британія, які іноді роблять дипломатичні реверанси Х. Хафтару, але не надають йому реальної допомоги. На боці Х. Хафтара ОАЕ, Саудівська Аравія, Египет, Франція та Росія.

Окрім хочу відзначити саме розстановку сил на лівійській шахівниці, зокрема сил, які підтримують Х. Хафтара.

Насправді генерал Х. Хафтар – надзвичайно незвичайна людина. Він командував лівійськими військами, які воювали у війні Судного дня 1973 року на боці Єгипту. Пізніше М. Каддафі призначає Х. Хафтара головнокомандувачем лівійських сил у конфлікті з Чадом. Коли збройні сили Чаду захопили лівійський штаб і захопили генерала, лідер Джамахірі зрікся в'язнів, зробивши його запеклим ворогом Х. Хафтара на все життя. Пізніше Каддафі інспірував державний переворот у Чаді, а екс-главнокомандувач за допомогою ЦРУ втік спочатку до Заїру, а потім до США. В Америці він отримує громадянство і живе з родиною 20 років у штаті Вірджинія. За планом Х. Хафтар повинен був очолити повстання в Лівії в 1996 році, але його швидко придушили. Поступово інтерес американських спецслужб до нього згасає, тому що М. Каддафі починає політику нормалізації відносин із Західом на початку 2000-х років.

Сьогодні можна констатувати, що Х. Хафтару вдалося побудувати потужну вертикаль управління, яка здатна забезпечити ефективний контроль над більшою частиною території країни і з якою повинні рахуватися військові, так чи інакше залучені до вирішення лівійської кризи. Але хто стоїть за цією силою, яка кинула виклик міжнародно визнаному уряду С. ас-Сараджа? Що

спонукає іноземних акторів підтримувати Х. Хафтара? Не дарма ця сильна фігура з'явилася на геополітичній арені не тільки Лівії, а й усього Магрибу.

Одним із найвпливовіших покровителів Хафтара завжди були

Об'єднані Арабські Емірати. Будучи послідовним противником ідеології політичного ісламу, втіленої в діяльності «Братів-мусульман» (які також мали шанс прийти до влади в Лівії), Абу-Дабі в 2014 році налагоджував стосунки з Х. Хафтаром. Емірати бачили в ньому лівійця, колегу президента Єгипту а-Сії, який, отримавши владу в результаті військового перевороту в 2013 році, розгромив «Братів-мусульман» і заборонив їх діяльність в Єгипті. Важливо

розуміти, що з 2000-х років основною метою активної зовнішньої політики Об'єднаних Арабських Еміратів є просування ідеї держави, відокремленої від релігії. Як це не дивно, але створення арабської федерації увідомило, що

посилення політичних вимог опозиції постулатами ісламу може створити велику загрозу державному устрою монархії.

Водночас значими фінансовими та технічними можливостями, сьогодні Емірати відіграють одну з ключових ро́лей у лівійській кризі. Вони фінансують і оснащують збройні сили Х. Хафтара та навчають його солдатів.

Крім того, ОАЕ надають генералу найманців і військовослужбовців, включаючи пілотів і спецназ. Абу-Дабі навіть має власну постійну авіабазу на сході від Бенгазі. Участь Еміратів у бойових діях на боці Х. Хафтара є символом

їхньої нової проактивної політики на Близькому Сході, яка багато в чому навіть витісняє Саудівську Аравію, одну з найпотужніших і впливових країн арабського світу.

Підсумуючи вище зазначене можу сказати, що початок кризи в Лівії, її подальший розвиток та наслідки важливі для розуміння складності та

загострення сучасних конфліктів. Інциденти з італійськими рибалками свідчать про розвал державної структури і втрату контролю влади, що призвело до погіршення ситуації з безпекою та імміграційних проблем в Середземноморському регіоні. Захоплення Тріполі і подальша війна в Лівії

посилили гуманітарну ситуацію, привівши до величезних людських страждань і відсутності стабільності. Військовий конфлікт відіграв від впливу Німеччини на розвиток країни та міжнародну безпеку.

Криза підкреслює важливість раннього реагування на конфлікти та ефективного миробудування для запобігання подальшим стражданням та

руйнуванням. Наслідки цієї кризи все ще відчуваються, показуючи, наскільки важливо вчитися на минулих помилках і зосереджуватися на мирному вирішенні конфліктів, захисті прав людини та наданні гуманітарної допомоги.

Міжнародне співтовариство має бути готове до спільних дій і співпраці для запобігання подібних криз і забезпечення глобальної стабільності і миру.

Міжнародна реакція на кризу в Лівії і спроби вирішити її дипломатичними шляхами свідчать про складність і величезну важливість міжнародних відносин в сучасному світі, в той час як країни і міжнародні організації спільно

намагалися вплинути на ситуацію в Лівії, серйозність конфлікту і непередбачувані наслідки висвітлили багато важливих питань.

Однією з ключових проблем була відсутність одної стратегії у міжнародних суб'єктів. Різні країни та організації мали власні інтереси в регіоні і по-різному піджахдили до вирішення конфліктів. Це призвело до розбіжностей та розблокування дипломатичних ініціатив, що призвело до подальшого погіршення ситуації. Основним уроком, отриманим з цієї кризи, є важливість розробки та координації міжнародних стратегій вирішення конфліктів та запобігання подібним ситуаціям у майбутньому. Мирне

регулювання конфлікту і відновлення стабільності в Лівії вимагають спільних зусиль і солідарності міжнародного співтовариства.

Крім того, гуманітарний аспект кризи підкреслює важливість надання підтримки та захисту тим, хто постраждав внаслідок конфлікту. Загалом криза в Лівії є нагадуванням про необхідність співпраці та координації міжнародних зусиль з вирішення глобальних конфліктів та підтримання миру та стабільності у всьому світі. Лівійська криза стала прикладом того, наскільки важко передбачити результат втручання та підтримки різних сторін конфлікту.

Підтримка певних угруповань іноземними силами призвела до подальшого зростання насильства і руйнувань, підриваючи ініціативи з мирного регулювання конфліктів. Під час кризи в Лівії велика увага також приділялася гуманітарній допомозі та правам людини. Це демонструє необхідність врахування гуманітарного аспекту в міжнародному реагуванні на такі конфлікти і підкреслює важливість захисту цивільного населення в зонах конфліктів.

Таким чином, Лівійська криза та міжнародні спроби її регулювання стали важливим досвідом для міжнародного співтовариства щодо необхідності забезпечення співпраці, координації, миру, стабільності та гуманітарної допомоги в умовах конфлікту. Як згадувалося вище, досвід кризи в Лівії дуже важливий для подальшої діяльності міжнародного співтовариства і вирішення подібних конфліктів. Загалом, важливо підкреслити:

1. Необхідність єдності та координації, оскільки криза в Лівії підкреслює таку необхідність між міжнародними гравцями. Різні країни та організації мають різні інтереси, але спільні стратегії та дії можуть бути більш ефективними у вирішенні суперечок та забезпечення миру.

2. Лівійська криза нагадує нам про те, як важливо запобігати конфліктам, діяти на ранніх стадіях непорозумінь і запобігати погіршенню ситуації. Миротворчі та дипломатичні зусилля мають бути спрямовані на запобігання ескалації насильства.

3. Під час конфлікту важливо враховувати гуманітарні питання та права людини. Надання гуманітарної допомоги та захист цивільного населення повинні бути в центрі міжнародних зусиль.

4. Міжнародні гравці повинні утримуватися від підтримки різних фракцій у конфлікті, якщо це може привести до подальшої ескалації конфлікту.

5. Криза в Лівії підкреслила важливу роль Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій у врегулюванні таких конфліктів та кризових ситуацій. Міжнародні структури допомагають координувати дії та забезпечувати міжнародну легітимність прийняття рішень.

Отже, хагальний досвід лівійської кризи показує, що для запобігання подібних конфліктів та їх врегулювання необхідно активно працювати на декількох рівнях: дипломатичному, гуманітарному та миротворчому.

Міжнародне співтовариство має навчитися взаємодіяти та шукати спільні рішення для забезпечення глобальної стабільності, миру та безпеки.

2. 2. Міжнародна реакція на кризу та дипломатичні спроби її врегулювання

Міжнародне співтовариство активно відреагувало на кризу в Лівії, яка почалася після повалення колишнього лівійського диктатора М. Каддафі в 2011 році. Багато країн і міжнародні організації звинуватили режим

М. Каддафі в нападах на цивільні об'єкти в країні та майже 40 країн засудили насильство і закликали до мирного врегулювання конфлікту. Міжнародна реакція на громадянську війну в Лівії стала відповідю на серію протестів і військових зіткнень в Лівії проти лівійського уряду і його фактичного глави держави М. Каддафі.

Майже всі західні країни розрвали дипломатичні відносини з режимом М. Каддафі в результаті авіаударів. Використання лівійських військово-повітряних сил для нападу на цивільне населення призвело до прийняття 17 березня резолюції 3/17 Ради Безпеки ООН про створення безпальотної зони в Лівії, але кілька країн, що беруть участь у здійсненні резолюції, також проводили регулярні ударні операції, щоб підкреслити наступальний потенціал лівійської армії і знищити можливості командування та контролю режиму [27]. Фактично вона діє на підтримку сил, які виступають проти М. Каддафі на місцях. Багато членів міжнародного співтовариства, включаючи Організацію Об'єднаних Націй, Лігу арабських держав та Африканський союз, відкрито визнали національну тимчасову раду проти Каддафі законним представником Лівії, і багато з цих країн прямо назвали її законним Тимчасовим урядом.

Багато країн також видають рекомендації щодо подорожей або намагаються евакууватися. Деякі евакуації були успішними або на Мальту, або через кордон до Єгипту чи Тунісу, інші спроби були зірвані пошкодженням злітно-посадкової смуги в аеропорту Бенгазі або відмовою в дозволі на посадку в Тріполі [73]. Також було кілька акцій протесту солідарності в інших країнах, в основному за участю лівійських мігрантів. Світові фінансові ринки негативно відреагували на нестабільність, і ціни на нафту зросли до найвищого рівня за два з половиною рокі.

Лівія сьогодні є однією з країн, де громадянська війна триває в активній стадії і інтереси багатьох держав перетинаються. Територія країни роз'єднана між різними збройними угрупованнями, які підтримують ту чи іншу країну. Серед найбільших таких угруповань — лівійська національна армія фельдмаршала Х. Хафтара та уряд національної угоди на чолі з Ф. Сараджем.

А.Х. Хафтара підтримують Росія, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати і Єгипет. Уряд національної угоди підтримується Туреччиною та Катаром. Різні збройні загони лівійського «отамана» також діють по всій країні. Як не дивно, незважаючи на це, є єтні українських громадян продовжують жити та працювати в Лівії і сьогодні.

Ця революція дуже схожа на хаотичний броунівський рух. 3 полковником М. Каддафі, який декларував ідеологію «влади народу», крім Служби безпеки та кількох інших силових структур, решта державних структур цілком реальні, в Лівії не було парламенту, було кілька посад, обраних людьми, які не мали реальної влади, з урядом схожа ситуація. Просто не існувало реальної державної структури, яка могла б заповнити вакуум влади. Під час Революції з'явилася безліч центрів впливу, що конкурують один з одним, у той же час ці центри були побудовані за різними принципами[46]. Це були релігійні, племінні і відверто терористичні угруповання, були також прості групи бандитів, які з часом зникали або переростали в якусь більшу структуру. Все це супроводжувалося боротьбою між регіональними елітами, в кожного з яких є свій озброєний загін, і фактично сьогодні в кожному великому місті є своя армія. Всі військові склади

були розграбовані, мова йде не тільки про стрілецьку зброю, а й про важку техніку. Що стосується стрілецької зброї, то сьогодні в Лівії налічується від 500 до 600 мільйонів одиниць стрілецької зброї при населенні в 1500-2000 мільйонів чоловік. Це не дивно, адже в кожному будинку є ДШК або автомат

Калашникова. При Каддафі вони намагалися контролювати зброю, і якщо воно і поширювалося, то тільки для того, щоб закрити плем'я. Крім того, при М. Каддафі необхідно було отримати спеціальний дозвіл на покупку джипа, саме цей вид автотранспорту зіграв помітну роль в лівійсько-чадському конфлікті

80-х років (конфлікт також називають «війною Тойот» через активне використання сторонами). Тоді чадці виграли у лівійців, тому що активно використовували в бою джипи, оснащені кулеметами. Точно так само зараз найбільш ефективною ударною силою всіх цих угруповань є не танки і авіація,

а те, що ми називамо «автомобілями» — джипи з кулеметами.

Сьогодні в Лівії діють так званий уряд національної згоди і армія Х. Хафтара. Останній стверджує, що Тріполі знаходиться під контролем

бандитів і терористів, а самого Х. Хафтара звинувачують в тому, що він хоче встановити свою диктатуру. Він також брав участь в арабо-ізраїльській війні,

під час якої він мав добре стосунки з нинішнім президентом Єгипту Абделем Ас-Сісі, який зараз надає йому військову допомогу. Але під керівництвом Х. Хафтара, до речі, як і під керівництвом його супротивників, в нашому розумінні існує не справжня армія, а скоріше воєнізована організація [51].

Тому він завжди повинен балансувати між інтересами різних воєначальників.

Він дійсно повинен прикривати своїх людей, які причетні до злочинів проти людяності.

Х. Хафтара безпосередньо підтримує Єгипет, через який здійснюється основна військова допомога. Кошти Х. Хафтара надходять, також, з Еміратів і Саудівської Аравії. Ще один гравець, який підтримує Х. Хафтара, це Росія. Вона працює безпосередньо в Лівії. За різними оцінками, цій країні налічується від 2 000 до 3 000 російських найманців. Серед них є ті, хто вже має значний військовий досвід, особливо ті, хто брав участь у російській

агресії проти України, є також люди безпосередньо з самого Донбасу, це люди, які пройшли через Донбас і Сирію. У свою чергу, Туреччина і побічно Катар підтримують уряд Державної угоди на чолі з Ф. Сарраджем, поставляючи різне озброєння, включаючи власні безпілотники.

На початку 2021 року лівійські політики погодили умови створення уряду національної єдності, який об'єднає 2 адміністрації Тріполі і Тобрука. Угода стала ще одним кроком на шляху до довгострокової стабільності після припинення вогню між двома арміями в 2020/10/1. Але об'єднання державних інститутів вимагає часу, і перед вами виникає кілька можливих підводних

каменів. За допомогою досліджень та пропаганди кризова група прагне підтримувати угоду про національну єдність та різні процеси, пов'язані з нею, заохочуючи активну взаємодію між лівійцями та стороною ООН та діалог між

зовнішніми силами, що мають вплив у країні.

В цьому році парламент Лівії відправив у відставку Фагіха Башагу прем'єр-міністра країни. Лівія звже багато років розділена між двома

конкуруючими урядами. Міжнародно визнаний прем'єр-міністр Абдельхамід

Дабайба базується в столиці країни Тріполі, і донедавна конкуруючий уряд на

чолі з Ф. Башагою базувався переважно на сході. Минулого літа Ф. Башага за підтримки Х. Хафтара, впливового воєначальника на сході Лівії, зробив кілька спроб захопити Тріполі силою. Ці зусилля зазнали невдачі, і Ф. Башага

отримав велику підтримку на сході. В останні місяці табір Х. Хафтара і А.

Дабайба вели тихі переговори. Насильство в значній мірі відхло, і країна

переживає щось на зразок економічного підйому завдяки збільшенню доходів

від продажу нафти. Проте політичний глухий кут зберігається. Нещодавно

призначений посол ООН в Лівії А. Батлі виклав «дорожню карту»

проведення виборів, але його плани, схоже, не отримали великої підтримки з

боку обох таборів.

Міжнародна реакція на лівійську кризу і спроби зрегулювати її дипломатичними каналами стали яскравими прикладами складнощів і

протиріч міжнародної політики. З іншого боку, багато країн та міжнародних

організацій висловили глибоке занепокоєння ситуацією в Лівії, намагаючись

причинити насильство та допомогти зрегулювати конфлікт. Такі спроби

включали дипломатичні переговори, посередництво та різні міжнародні ініціативи.

Однак реакція була дуже неоднорідною, і різні країни мали різні

інтереси та підходи до вирішення кризи. Деякі країни підтримували опозицію

і брали активну участь у боротьбі з режимом М. Каддафі. Інші були більш

обережними і наполягали на тому, щоб уникати зовнішнього втручання в

проблеми Лівії.

Спроби зрегулювати кризу по дипломатичних каналах часто

наштовхувалися на труднощі і конфлікти між сторонами протистояння. Часом

угоди і зобов'язання не виконувалися, і військові дії загострювалися.

Міжнародні зусилля не завжди призводили до бажаного результату, і криза в Лівії в підсумку перетворилася на серйозну гуманітарну катастрофу з жахливими наслідками для цієї країни. Ця ситуація підкреслює складність і суперечливість міжнародного реагування на конфлікти в сучасному світі. Для досягнення миру та стабільності важливо забезпечити координацію та співпрацю між країнами та міжнародними організаціями. Але це може бути дуже складно в контексті геополітичних інтересів і різних підходів різних країн. Лівійська криза є важливим уроком для міжнародного співтовариства про необхідність єдності зусиль і обачності при реагуванні на подібні конфлікти і кризи.

Криза в Лівії також відображає питання про баланс між правами суверенних держав і зобов'язаннями міжнародного співтовариства в області підтримки миру і гуманітарної допомоги. З одного боку, суверенні держави мають право самостійно вирішувати внутрішні суперечки. З іншого боку, криза з глибоким гуманітарним виміром вимагає активної міжнародної уваги та підтримки. Міжнародна реакція на лівійську кризу також підкреслює роль міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, у вирішенні конфліктів. ООН прагнула сприяти дипломатичним переговорам та операціям

З підтримання миру, але зіткнулася з багатьма проблемами та недоліками у регулюванні конфлікту в Лівії. Важливо також зазначити, що криза в Лівії мала далекосяжні наслідки для Середземноморського регіону та Європи. Це призвело до масової міграції, посилення терористичних загроз та розповсюдження зброї. Ці результати підкреслюють важливість міжнародного співробітництва та координації в питанні глобальної безпеки і стабільності і продовжують відчуватися навіть зараз.

Якщо розглядати зв'язок кожної з країн чи міжнародних організацій, які так чи інакше були пов'язані з Лівійською кризою, то хотів би виділити такі,

Організація Об'єднаних Націй 27 серпня 2014 року Рада Безпеки ООН одноголосно схвалила резолюцію 2174 (2014), яка закликала до негайного припинення вогню та інклузивного політичного діалогу. Резолюція також

погрожувала ввести санкції, такі як заморожування активів і заборона на поїздки, проти лідерів і прихильників різних збройних формувань, які беруть участь у бойових діях, якщо ці особи загрожують безпеці Лівії або політичному процесу. Генеральний секретар ООН Антоніу Гуттерріш висловив побоювання «повної громадянської війни» в Лівії, якщо міжнародна спільнота не знайде політичного вирішення конфлікту в країні. У 2019 році ООН повідомила, що Йорданія, Туреччина та Об'єднані Арабські Емірати систематично порушували лівійське збройове ембарго. У лютому 2020 року посол Лівії в ООН Тахер ас-Сунні під час зустрічі з генеральним директором Міжнародного комітету Червоного Хреста наголосив на документуванні нападів на цивільних осіб, медичний персонал і чоловіків госпіталі в Лівії. Приблизно 2 березня 2020 року Гассан Саламе (спеціальний постійний посол ООН у Лівії) подав у відставку, посилаючись на неспроможність могутніх держав виконати свої нещодавні зобов'язання.

У березні 2020 року генеральний секретар ООН Антоніу Гуттерріш засудив і висловив шок у зв'язку з виявленням масових поховань на території Лівії, яка раніше була захоплена військами генерала Халіфа Хафтара за підтримки урядів Єгипту, Росії та Об'єднаних Арабських Еміратів. Гуттерріш наказав підтримуваному ООН уряду забезпечити ідентифікацію жертв, розслідувати причини смерт та повернути тіла відповідним сім'ям [58]. 25 вересня 2020 року дипломати ООН повідомили, що Росія та Китай заблокували офіційний випуск звіту експертів ООН щодо Лівії. У доповіді звинуватили ворогуючі сторони та їхніх міжнародних спонсорів, включаючи Росію, Об'єднані Арабські Емірати та Єгипет, які порушили ембарго ООН на постачання зброї 2011 року з охоронену війною країну [59]. ООН визначила авіакомпанію Sigma Airlines, також відому як Sigma Aviation, і Air Sigma, комерційну вантажну авіакомпанію з Казахстану, одними з комерційних постачальників вантажних повітряних перевезень, які порушили ембарго на постачання зброї до Лівії. У березні 2021 року в новій доповіді ООН звинуватила Об'єднані Арабські Емірати, Росію, Єгипет, Туреччину та Катар

у масштабних і кричущих порушеннях. Звіт містив фотографії, діаграми та карти, щоб підтвердити звинувачення.

У звіті ООН зазначено, що Ерік Прінс спробував розгорнути в Лівії легкий штурмовик і літак спостереження (LASA), замаскований під пиловник.

Літак LASA T-Bird належав компанії L-6 FZE з ОАЕ. Крім того, він був модифікований за допомогою деяких смертоносних доповнень – «16-57-мм ракетна капсула, 32-57-мм ракетна капсула і гарматна капсула, оснащена подвійною 23-мм гарматою під крилами».

30 липня 2014 року уряд Франції тимчасово закрив своє посольство в Тріполі, а 40 французів, включаючи посла, і 7 британських громадян було евакуйовано на французькому військовому кораблі, що прямував до порту Тулон на півдні Франції. «Ми вжили всіх необхідних заходів, щоб дозволити тим громадянам Франції, які цього бажають, тимчасово залишити країну», –

заявили в МЗС. У 2016 році гелікоптер із трьома солдатами французького спецназу було збито на південь від Бенгазі під час, як президент Франсуа Олланд назвав «небезпечної розвідувальної операції». У грудні 2019 року уряд Франції скасував доставку човнів до Лівії після позову, поданий неурядовими організаціями, які виступають проти цього кроку. НУО назвали

пожертвування Франції порушенням європейського ембарго щодо Лівії за постачання військового обладнання та зброї країнам, причетним до військових злочинів.

Індійський речник міністерства закордонних справ Сайед Акбаруддін заявив, що дипломатична місія Індії в Лівії підтримувала зв'язок із 4500 громадянами Індії через кількох координаторів. «Місія сприяє поверненню громадян Індії та співпрацює з лівійською владою, щоб отримати необхідні дозволи на виїзд для громадян Індії, які хотіть повернутися», – сказав він [7].

Іран – Іран відіграв дуже складну роль у цьому конфлікті. На відміну від багатьох країн Близького Сходу, в яких Іран має інтереси, Іран дуже мало чи взагалі не зацікавлений у Лівії, але Іран бажав поширити свою Ісламську революцію на Африку. Однак підтримка Саудівською Аравією Х. Хафтара

ускладнила бажання Ірану, оскільки Іран також звинувачували у підтримці сил Х. Хафтара, навіть коли Тегеран утримувався від того, щоб стати на його бік [9]. З іншого боку, Іран також надає політичну підтримку військовому втручанню Туреччини в Лівію.

Ізраїль та Лівія не мають офіційних відносин. Однак під час перебування

у вигнанні Халіфа Хафтара розвинув тісні та таємні зв'язки зі Сполученими Штатами, які поширилися на Ізраїль, і таємні зв'язки призвели до того, що Ізраїль тихо підтримав Х. Хафтара в його прагненні завоювати всю Лівію.

Стверджується, що ізраїльські радники тренували Х. Хафтара сили для підготовки до війни проти підтримуваного ісламістами уряду в Тріполі.[42] Ізраїльська зброя також помічена в силах Х. Хафтара, переважно під час посередництва Еміратів. Моссад налагодив міцні стосунки з Х. Хафтаром і також допомагає його силам у конфлікті [14].

Італійське посольство залишалося відкритим під час громадянської війни, і уряд завжди наполягав на успіхі переговорів між політичними партіями Лівії в Женеві, які проходили в ООН. Прем'єр-міністр Маттео Ренци сказав: «Якщо не буде успіху, Італія готова відігравати провідну роль, перш за все дипломатичну, а потім, завжди під егідою ООН, роль у підтриманні миру

в Лівії», додавши, що «Лівія може» не буде залишено в тому стані, в якому він є зараз». У 2015 році четверо італійських робітників були викрадені бойовиками «Ісламської держави» поблизу Сабрата. Двоє з них були вбиті під час рейду сил безпеки наступного року, тоді як двох інших вдалося врятувати.

Однак у період з лютого 2015 року по грудень 2016 року Італія була змушенна закрити своє посольство, а кожному громадянину Італії в Лівії було рекомендовано виїхати. Посольство відновило роботу 9 січня 2017 року.

Марокко – у 2020 році відхилив пропозицію Об'єднаних Арабських Еміратів надати підтримку Х. Хафтару. Натомість Марокко висловило надію стати посередником для припинення конфлікту [19].

Російські літаки, розміщені в Лівії на підтримку російських приватних військових підрядників, які підтримують Лівійську національну армію у 2020

році. Зображення надане Африканським командуванням США

У лютому 2015 року в Каїрі відбулися дискусії щодо підтримки лівійського парламенту шляхом постачання зброї, коли президент росії

в. путін прибув на переговори з урядом Єгипту, під час яких російські делегати також спілкувалися з лівійською делегацією. Речник начальника штабу

лівійської армії полковник Ахмед аль-Місмарі також заявив, що «озброєння лівійської армії було предметом обговорення між єгипетським і російським президентами в Каїрі». Заступник міністра закордонних справ росії Михайло

Богданов заявив, що росія постачатиме уряду Лівії зброю, якщо санкції ООН

проти Лівії будуть скасовані. У квітні 2015 року прем'єр-міністр Абдулла аль-

Тані відвідав Москву і заявив, що росія та Лівія зміцнюють свої

відносини, особливо економічні. Він також зустрівся з сергієм лавровим,

міністром закордонних справ росії, і сказав, що просив Росії допомогти у

налагодженні державних установ країни та військової сили. Прем'єр також

зустрівся з радником президента росії з питань безпеки Миколою

Патрушевим, і говорив про необхідність відновлення стабільності в Лівії, а

також вплив терористичних угруповань в країні. Патрушев заявив, що

«пріоритетом регіональної політики є захист суверенітету та територіальної

цілісності Лівії». Станом на 2 жовтня 2019 року, як повідомляється, від 10 до

35 російських найманців було вбито внаслідок авіаудару в Лівії під час бою на

біць Халіфа Сілі Хафтара за даними латвійського видання Meduza [62]

Президент Росії Володимир Путін на спільній прес-конференції з канцлером

Німеччини Ангелою Меркель погодився з причетністю російських найманців

до триваючого конфлікту в Тріполі. Він також сказав, що вони не пов'язані з

Москвою і не фінансуються урядом. Ці бійці були перекинуті до Лівії із зони

деескалації в сирійському Ідлібі.

З 2014 року Саудівська Аравія надала значну підтримку силам

Х. Хафтара, які воюють у Лівії. За даними Wall Street Journal і отриманими Al

Jazeera, Саудівська Аравія виділила мільйони доларів на підтримку армії

Х. Хафтара в її невдалій спробі захопити Тріполі після зустрічі короля

Саудівської Аравії Салмана з генералом Х. Хафттаром [27]. Важалося, що через поразку Х. Хафтара Саудівська Аравія все більше втягується в Лівію [39].

Участь Сирії у війні в Лівії залишається менш відкритою, хоча зв'язки почалися в 2018 році. Сирійський уряд Башара аль-Асада підтримує

Х. Хафтара, куди найманціз Дамаска були перевезені до Бенгазі. У квітні 2021 року приватна авіакомпанія Cham Wings, яка належить двоюрідному брату Асада Рамі Махлуфу і на яку потрапили санкції США та Європейського

парламенту, здійснила дев'ять рейсів до Лівії туди й назад. Повідомляється, що ці рейси перевозять сирійських найманців для боротьби разом із силами Х. Хафтара. Фахівці стверджують, що ці найманці, які воюють на бої генерала (наразі їх 2000), керувалися росією та фінансувалися Об'єднаними Арабськими Еміратами [30].

Наприкінці липня 2014 року уряд Таїланду звернувся до влади Лівії з проханням сприяти евакуації своїх громадян, звільнених від необхідності виїзної візи. Станом на 14 серпня понад 800 тайських працівників було успішно евакуйовано з країни, тоді як Міністерство праці Таїланду оголосило, що підготує робочі місця для понад 2800 працівників, які проживають у Лівії [33].

Туреччина була однією з найактивніших. Критики східного уряду на чолі з Х. Хафттаром. Туреччина транспортувала зброю, боєприпаси та допомогу західному уряду на чолі з Файезом аль-Сарраджем проти сил

Х. Хафтара [34]. У 2019 році Лівійська національна армія звинуватила турецьку владу в підтримці терористичних груп у Лівії протягом багатьох років, додавши, що турецька підтримка еволюціонувала від просто матеріально-технічної підтримки до прямого втручання з використанням військових літаків для транспортування найманців, а також кораблів зі зброєю, броньована техніка та боєприпаси для підтримки тероризму в Лівії. У 2016

році король Йорданії звинуватив Туреччину в допомозі феламістським бойовикам у Лівії та Сомалі [37]. У липні 2019 року Реджеп Тайп Ердоган, президент Туреччини, погрожував оголосити війну Х. Хафтарту після того, як

отримав повідомлення про щість громадян Туреччини, заарештованих силами Х. Хафтара. 27 грудня 2019 року Bloomberg повідомив, що Туреччина має намір розгорнути свій військово-морський флот для захисту Тріполі та

надіслати війська для допомоги в навчанні сил GNA. Крім того, очікувалося, що туркменські повстанські групи, які воюють на півночі Сирії, перекинуться

до Тріполі [39]. Згодом спікер турецького парламенту оголосив про плани Туреччини надіслати війська на допомогу уряду президентської ради Лівії, особливо після зусиль прихильників Хафтара, включаючи ОАЕ, змусити

Файеза Аль-Сарраджа відкликати прохання про підтримку Туреччини. 2 січня

2020 року Великі національні збори Туреччини проголосували 325 проти 184 за направлення військ на допомогу міжнародно визнаному Уряду національної

згоди в Лівії. У лютому 2020 року в Італії заарештували капітана вантажного судна Vana під прапором Лівану. Судно звинуватили в перевезенні зброї та

турецького військового персоналу з Туреччини до Лівії в порушення

збройного ембарго ООН. Член екіпажу надав інформацію італійській владі.

Французький авіаносець «Шарль де Голль» також помітив корабель. Крім

того, звіт ВВС підтверджив, що Туреччина відправляла секретні поставки зброї

до Лівії разом із «Баною» під супроводом турецьких фрегатів ВМС. 21 вересня

2020 року Рада Європейського Союзу наklала санкції на турецьку морську

компанію Avrasya Shipping, яка керує вантажним судном Çirkin, через те, що

судно було визнано таким, що порушило ембарго ООН на постачання зброї до

Лівії у травні та червні 2020 року.

Велика Британія. Після евакуації Францією деяких британських

громадян посольство Великої Британії в Тріполі було єдиною дипломатичною

місією, яка все ще працювала в зруйнованому війною місті. Однак британські

дипломати, які проживають там, шукали притулку в укріпленому комплексі на

південний захід від міста, щоб уникнути повторюваних ракетних атак

воюючих ополченців. За три дні до цього конвой, який перевозив британських

дипломатів з Тріполі до Тунісу, зазнав обстрілу, коли їхні машини

відмовилися зупинитися на неофіційному контролюно-пропускному пункті на

околиці міста. 2 серпня Міністерство закордонних справ і у справах

Співдружності нарешті оголосило, що тимчасово закриє своє посольство в столиці та евакуює його персонал. Посол Майкл Арон заявив, що посольство

продовжуватиме працювати з Тунісу. Наступного дня кораблю Королівського

флоту HMS Enterprise вдалося евакуювати з країни на Мальту понад сотню

іноземних громадян, більшість з яких були британцями, під час операції біля узбережжя Тріполі [38]. У березні 2016 року посол Пітер Міллетт закликав до

«набагато більш скоординованого підходу між різними групами, регіонами та

силами та озброєними групами в Лівії», щоб перемогти ІДІЛ у Лівії [34]. Глава

посольства Великої Британії в Лівії Ніколас Хоптон заявив, що

Великобританія розробляє проект резолюції в Раді Безпеки, щоб справді

покласти край лівійській кризі. Проект резолюції закликає ООН і міжнародне

співтовариство ефективно досягти припинення вогню за допомогою

моніторингової місії та інших джерел, повідомляє Інформаційне управління

HCS. [30]

У червні 2019 року GNA виявила скованку американських

протитанкових ракет Javelin на захопленій базі LNA в горах на південний від

Тріполі. Маркування на транспортних контейнерах ракет вказує на те, що вони

спочатку були продані Оману та Об'єднаним Арабським Еміратам у 2008 році.

Сили Еміратів, які раніше завдавали авіаударів по об'єктах ісламістів у Лівії,

шідозрівалися в підтримці генерала Хафтара. Державний департамент

США та Міністерство оборони заявили, що розпочали розслідування того, як

зброя опинилася на полі бою в Лівії [32]. Міністерство закордонних справ

Емірату оприлюднило заяву, в якій запречувало право власності на зброю,

знайдену в Лівії, і заявило, що підтримує зусилля ООН, спрямовані на

політичне вирішення конфлікту [35].

Пізніше Франція опублікувала заяву про те, що ракети, знайдені на базі,

належали Франції, вони були пошкоджені та не використовувались [35]. Тим

не менш, ОАЕ було визнано сильним прихильником Хафтара та LNA, які

вважали лівійського генерала та його війська найкращим оплотом для

стремування та боротьби з противником, різні ісламістські групи в охопленій війною країні; ООН повідомила, що ОАЕ надали військам Х. Хафтара літаки, понад 100 бронетехніки та понад 200 мільйонів доларів США допомоги. [355]

За даними The Libya Observer, в Абу-Дабі, ОАЕ, було підписано таємну угоду між Х. Хафтартом і представниками Революційних комітетів епохи Муаммара

Каддафі. Обидві сторони погодилися розділити владу в Лівії, дозволяючи лояльним Каддафі повернути владу в обмін на підтримку Х. Хафтара в триваючих боях. За даними веб-сайту французької розвідки, ОАЕ поставили

близько 3000 тонн військового обладнання силам Х. Хафтара наприкінці січня

2020 року. Транзитна операція була завершена за допомогою літака «Антонов

124», який належить наслідному принцу Абу-Дабі Мохаммеду бін Зайду та експлуатується Makassimos Air Cargo Company. У квітні 2020 року

повідомлялося, що Об'єднані Арабські Емірати таємно закупили в Ізраїлю передову ракетну систему.

ОАЕ, які постачали зброю Х. Хафтарту під час громадянської війни в Лівії, також розгорнули ракетну систему ізраїльського виробництва під час війни через LNA. 20 квітня 2020 року Financial Times повідомила про ймовірне порушення Об'єднаними Арабськими Еміратами міжнародного ембарго на

постачання зброї. Про це повідомили після перегляду документів, в яких говориться, що 11 000 тонн авіапаліва вартістю майже 5 мільйонів доларів було відправлено ОАЕ до контролюваної Х. Хафтаром східної Лівії в березні

2020 року. Наразі вантаж досліджується групою експертів ООН.

За даними Human Rights Watch, 18 листопада 2019 року ОАЕ здійснили атаку безпілотника на бісквітну фабрику в Ал-Сунбулах, у результаті якої загинули 8 мирних жителів і 27 отримали поранення. Після нападу фабрика була закрита. Згідно з розслідуванням Human Rights Watch, на фабриці не було військової присутності. Були знайдені залишки чотирьох ракет з лазерним

наведенням Blue Arrow-7 (BA-7), які були запущені з безпілотника Wing Loong II. У травні 2020 року конфіденційний звіт ООН показав, що ОАЕ підтримували місню Х. Хафтара через дві дубайські компанії, Lancaster 6

DMCC і Opus Capital Asset Limited FZE. У червні 2019 року ці фірми направили до Лівії групу з 20 західних найманців на чолі з південоафриканцем Стівом Лоджем для «добре фінансованої операції приватної військової компанії» [36].

Розслідування BBC Africa Eye і BBC Arabic Documentaries показало, що під час удару 4 січня 2020 року безпілотник Wing Loong II, що управляється ОАЕ, був використаний для запуску китайської ракети Blue Arrow 7, яка вбila 26 неозброєних курсантів. У той час безпілотники Wing Loong II використовувалися лише з лівійської авіабази Аль-Хадім, яка знаходиться в ОАЕ. У грудні 2020 року Пентагон США заявив, що ОАЕ фінансували російських найманців для боротьби проти підтримуваного США уряду в Лівії. У доказі, представлений генеральним інспектором Пентагону, також зазначено, що Емірати в основному фінансово підтримували російську Групу Вагнера, яка розмістила своїх найманців у Лівії. У червні 2019 року дубайська фірма, що належить австралійському пілоту Крістіану Дюранту, Lancaster 6, поставила три Super Puma для LNA Х. Хафтара. Однак вертольоти вважалися недостатньо працездатними та залишалися в ангарах до травня 2021 року.

Super Pumas були помічені на військовому параді Х. Хафтара в 2021 році, і очікувалося, що вони будуть інтегровані в його ВПС. Сполучені Штати були активними в Лівії після 2011 року, коли військові здійснювали спорадичні аваудари та рейди в країні, переважно проти ісламістських груп. У 2014 році спецназ США захопив нафтовий танкер, що прямував до антиурядових ополчень, і повернув його національному уряду Лівії. Через два місяці посольство США в Тріполі було евакуйовано через велику присутність міліції в столиці. У 2015 році військові літаки США вбили главу «Ісламської держави» в Лівії під час удару.

У 2016 році президент США Барак Обама заявив, що непідготовка до посткаддафіївської Лівії була «найгіршою помилкою» його президентства. 19 січня 2017 року, за день до того, як президент Б. Обама залишив свій пост, Сполучені Штати розбомбили два табори ID у Жвії, убивши, як повідомляється, 80 бойовиків. Подібні

операції продовжувалися за адміністрації Д. Трампа: у вересні 2017 року

авіаудар знищив приблизно 17 бойовиків ІД. 25 вересня 2019 року авіаудар США знищив 11 підозрюючих бойовиків ІДІЛ у місті Мурзук, Лівія. За

даними командування США в Африці, це був другий авіаудар за тиждень проти бойовиків. Військовий наліт США 27 вересня вбив 17 підозрюючих

бойовиків ІДІЛ на південному заході Лівії, що стало третім ударом по групі ополченців протягом місяця [52]. 30 вересня Африканське командування США повідомило, що здійснило авіаудар на півдні Лівії, у результаті якого

було вбито 7 бойовиків ІДІЛ разом із Урядом національної згоди. Це був

четвертий рейд у регіоні проти ІДІЛ за два тижні. 10 лютого 2020 році

принаїмні шість лівійських сімей подали позов проти Х. Хафтара та уряду

ОАЕ в окружному суді США округу Колумбія за вчинення військових злочинів у Лівії. За словами адвокатів позивачів, Martin F. McMahon &

Associates, сім'ї жертв, які були вбиті, поранені або зіткнулися з замахом на

вбивство, вимагали 1 мільярд доларів компенсації. Позов проти лівійського військового командувача Х. Хафтара подали сім'ї жертв, убитих під час військової кампанії армії Х. Хафтара за підтримки Росії, ОАЕ та Єгипту.

Перше слухання у справі відбулося 29 вересня 2020 року, коли адвокат

Хафтара закликав суд зняти звинувачення у військових звіrstвах, але суддя окружного суду США в Александрії відхилив його [9].

У Лівії знищено низку турбовентиляторних стратегічних літаків Іл-

76ТД, що належали зареєстрованим в Україні компаніям. Російські ЗМІ

стверджували, що літаки, ймовірно, контрабандно доставляли зброю обом сторонам громадянської війни. Цю заяву Українське незалежне інформаційне

агентство відхилило [62].

21 вересня 2020 року Європейський Союз ввів санкції проти Sigma

Airlines, також відомої як Sigma Aviation, і Air Sigma, комерційної вантажної

авіакомпанії з Казахстану, філії якої ООН встановила, що вони порушили ембарго на постачання зброї до Лівії. Крім того, влада Казахстану позбавила

ліцензій Sigma Airlines разом з Azee Air і Jenis Air після того, як Рада Безпеки

ООН повідомила їх про порушення ними ембарго [71].

У березні 2020 року Європейський Союз розпочав операцію «Іріні», головним завданням якої є виконання ембарго ООН на постачання зброї.

21 вересня 2020 року Рада Європейського Союзу наклали санкції на 2 осіб і 3 компанії (Sigma Airlines – Казахстан, Avrasya Shipping – Туреччина, Med Wave

Shipping – Йорданія) за причетність до порушення ембарго ООН на постачання зброї до Лівії. Санкції передбачали заморожування активів фізичних осіб і заборону на в'їзд осіб [77].

Вивчивши міжнародну реакцію на кризу в Лівії, ми можемо прийти до висновку, що важливо запобігти, ефективно врегулювати і відновити конфлікт. Криза також підкреслює необхідність враховувати глибокі гуманітарні аспекти при прийнятті рішень у міжнародній політиці. Крім того, криза в Лівії підкреслила важливість як найшвидшого врегулювання конфлікту для запобігання ескалації конфлікту і подальших поставок палива. Повільна реакція міжнародного співтовариства на події в Лівії привела до серйозних наслідків, які неможливо відправити.

Реакція різних країн і міжнародних організацій на кризу в Лівії відображає геополітичні та економічні інтереси країн Середземноморського

регіону. Зокрема, конфлікт в Лівії викликав боротьбу за вплив і доступ до найбагатших сировинних ресурсів, важливих для світової економіки. Він підкреслює важливість ефективного регіонального співробітництва та

дипломатичного вирішення спорів для забезпечення регіонального миру та стабільності. Загалом криза в Лівії та міжнародна реакція на неї стали важливим уроком для міжнародної спільноти. Це показало, що дипломатичні та миротворчі зусилля слід зміцнювати та краще координувати, щоб запобігти людським трагедіям та загострювати конфлікти. Він також наголосив на важливості врахування геополітичних та економічних інтересів

при визначенні міжнародної ситуації.

Криза в Лівії та спроби вирішити її дипломатичними шляхами також підкреслили важливість врегулювання громадянської війни за підтримки

державної влади та міжнародного співтовариства. У багатьох випадках втручання іноземних суб'єктів може привести до подальшої ескалації конфлікту та ускладнити пошук політичного рішення. Для подібної ситуації в майбутньому важливо взяти до уваги досвід і помилки, допущені під час кризи в Лівії. Співпраця між країнами та міжнародними організаціями, своєчасне реагування на кризу та акцент на дипломатичному вирішенні спорів можуть стати ключовими елементами успішного вирішення такої ситуації в майбутньому.

Таким чином, хочемо підкреслити важливість надання пріоритету гуманітарним аспектам конфлікту, зокрема захист прав людини, підтримка внутрішньо переміщених осіб та біженців та забезпечення доступу жертв до гуманітарної допомоги та медичної допомоги. Гуманітарний аспект лівійської кризи підкреслює необхідність того, щоб міжнародне співтовариство розділило свою відповідальність за забезпечення захисту і підтримки тих, хто постраждав в результаті конфлікту. Таким чином, криза в Лівії є нагадуванням про складність та важливість врегулювання глобальних конфліктів, в яких різні інтереси і взаємодія міжнародних сторін відіграють вирішальну роль.

Висновки до розділу 2. Отже, на мій погляд, будь-яка спроба відродження лівійської державності в найближчому майбутньому у формі федераційного, федеративного або унітарного устрою є маломовірною.

Головною причиною цього є великий пласт недовіри і ворожнечі, що утворився між двома сторонами за останні роки, який важко подолати. Обидва сторони, схоже, вичерпали свій потенціал як лідери лівійської держави. Їхні спонсори, схоже, вже почали це усвідомлювати. Зрозумло, що незабаром вони шукатимуть більш надійного і більш перспективного лідера серед молодого покоління лівійських політиків. На жаль, в результаті десятирічної

громадянської війни лівійський народ перебуває під неоколоніальним правлінням і навряд чи зможе допомогти собі сам у найближчі десятиліття. Сподівання на ООН, Лігу арабських держав та Африканський Союз також

виявляється безпідставними, оскільки очевидно, що ці глобальні та регіональні організації не здатні вирішувати міжнародні та внутрішні конфлікти.

НАТО робила ставку на те, що під потужними ударами країн Заходу

лівійська армія негайно розвалиться, а народ скине диктатора. Для цього були серйозні підстави. Лівійська армія відрізнялася низькою дисципліною та дуже

поганою підготовкою. Насправді, окрім прихильників і соратників Каддафі,

які блокують шлях Лівії і перешкоджають успішному переходу до демократичної форми правління, існують також перешкоди в рядах

повстанців. Вже є ознаки дуже тривожних непорозумінь між ісламістськими

екстремістами, які ідеологічно виступають проти створення нового уряду, заснованого на демократії західного зразка, і прозахідними повстанцями.

Можна сказати, що в Лівії немає жодної організованої організації, яка

могла б налагодити взаємодію між владою і народом, представляти інтереси

суспільства і пред'являти свої вимоги не у формі опозиції до режиму, а через

конструктивний діалог з владою. Безумовно, перехідний період після

диктатури має бути використаний для того, щоб не допустити вакууму влади

і як найшвидше відновити політичне життя держави.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ВНАСЛДОК ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ

3. 1. Сучасна політична ситуація в Лівії та роль міжнародної спільноти в процесі її післякризового відновлення

Лівія переживає складну політичну та військову ситуацію, яка почалася після повалення колишнього лівійського диктатора Muамара Каддафі в 2011 році. З того часу країна пережила дві громадянські війни, які призвели до загострення політичної кризи та зростання терористичних загроз. Згодом у Лівії було створено два паралельні уряди, що призвело до подальшого

загострення конфлікту.

Формування уряду єдності може бути найкращим варіантом для Лівії для подолання розколу. Швейські політики висуяли план формування тимчасового уряду. ООН та інші зовнішні гравці повинні підтримати цей крок до виходу країни з політичного глухого кута.

У травні 2023 року парламент Лівії звільнив одного з двох прем'єр-міністрів країни Фатхі Башагу. Лівія вже багато років розділена між двома конкурючими урядами. Міжнародно визнаний прем'єр-міністр Абдельхамід Дабайба базується в столиці країни Тріполі, тоді як донедавна конкурючий

уряд на чолі з Ф. Башагою базувався переважно на сході. Минулого літа Ф. Башага за підтримки Х. Хафтара, впливового воєначальника на сході Лівії, зробив кілька спроб насильно зайняти Тріполі. Ці зусилля зазнали невдачі, що

відразу вплинуло на підтримку Ф. Башаза на сході. В останні місяці табір

Х. Хафтара і А. Дабайби вели тихі переговори. Насильство в значній мірі вінущло, і країна переживає щось на зразок економічного підйому завдяки збільшенню доходів від продажу нафти. Проте, політичний глухий кут зберігається. Нещодавно призначений спеціальний представник ООН в Лівії

Абдулай Батілі виклав «дорожню карту» проведення виборів, але його плани, схоже, не отримали великої підтримки з боку обох таборів.

Політична криза в Лівії набуває нового повороту після того, як нижня палата парламенту, розташована в східному місті Тобрук, схвалила план

призначення тимчасового уряду для возз'єднання двох паралельних лідерів країни в рамках «дорожньої карти» напередодні загальних виборів. Члени нижньої палати прийняли це рішення за підтримки конкурючого парламенту

Тріполі, Вищої державної ради та представників військового диктатора фельдмаршала Х. Хафтара, що базується на сході. Якщо він отримає достатню

підтримку, план може стати важливим кроком для подолання розбіжностей, які призвели до того, що Лівія більшу частину останнього десятиліття перебувала під розділенним режимом двох окремих влад[31]. Але вона все ще

наштовхується на серйозні перешкоди через своїх впливових критиків, як всередині Лівії, так і за її межами.

Суперники кажуть, що план ризикує підрвати і без того невдалі зусилля з проведення виборів та зруйнувати рік миру, незважаючи на глибокі розбіжності в країні. Західні лідери, а не лише ООН та деякі лівійці хочуть

спочатку провести загальні вибори в Лівії, перш ніж формувати уряд. Але вони не погоджуються з так званим комітетом «6+6», який складається з членів Палати Представників і Ради, яким доручено розробити дорожню карту для нових виборів і звід законів, що регулюють їх. ООН підтримала комісію в підготовці до нових виборів. Однак, незважаючи на той факт, що ООН

наполягає на проведенні виборів до формування уряду, який поки залишить на місцях два паралельні режими, комітет «6+6» в ході свого обговорення дійшов висновку, що Тимчасовий уряд єдинствене необхіднім першим кроком. Він

розробив план з цього питання, який був прийнятий Палатою представників та Радою.

Прихильники плану переконливо доводять, що їхні зусилля є найбільш перспективним способом об'єднання країни, враховуючи труднощі (дехто сказав би, неможливі) проведення виборів, коли управління розділене між двома конкурючими утвореннями. Однак поки невідомо, чи життєздатний

їхній план – частково це залежить від зовнішньої підтримки. Якщо процес обрання прем'єр-міністра для формування цього уряду буде ясним і прозорим, міжнародні гравці, включаючи Організацію Об'єднаних Націй, новинні

схвалити цей курс дій, який відкриває конкретні шляхи виходу з політичного глухого кута, в якому Лівія вже давно перебуває.

Обговорення нового плану засноване на невирішених питаннях

возз'єднання Лівії. Лівія переходила від одного скрутного становища до іншого з тих пір, як організація Об'єднаних Націй скинула М. Каддафі в

2011 році [44]. У 2014 році спірні парламентські вибори фактично розділили країну на 2 частини: 1-ий центр влади був сформований в столиці Тріполі, інший 2-ий – в Тобруку. Між двома таборами почалися регулярні бої, і війська

під керівництвом Хафтара взяли в облогу Тріполі в квітні 2019 року.

Припинення вогню у жовтні місяці наступного року призвело до формування єдиного тимчасового уряду, але єдність тривала недовго. У грудні 2021 року,

було досягнуто домовленості між Палатою представників та Радою стосовно заміни уряду прем'єр міністра А. Давайби, що базується в Тріполі, однак

Палата представників закликала Ф. Башагу сформувати паралельний уряд.

З тих пір країна була розділена на два конкурючі режими, і як всередині країни, так і за кордоном було мало згоди щодо того, як їх возз'єднати. У

Тріполі діє уряд А. Дабайби, який визнаний на міжнародному рівні і контролює більшу частину Західної Лівії, але все ж, незважаючи на це, не зміг

проводити вибори, заплановані на грудень 2021 року. Паралельний уряд (який крім Росії ніхто не визнає) за підтримки нижньої палати Ф. Тобрука і Х. Хафтара контролює східну Лівію з Сирта. У березні 2023 року Палата

представників відправила Ф. Башагу у відставку, призначивши на посаду виконуючого обов'язки міністра фінансів Усаму Хамада.

Місцеві та міжнародні гравці, як і раніше, розходяться в думках щодо найкращого способу повернути країну під владу – чи то через нові вибори, чи

то через угоду про розподіл влади, чи то через нову конституцію. Підхід, орієнтований на вибори, закріплений у Резолюції Ради Безпеки ООН 2656

(2022), яка «визнає бажання лівійського народу висловити свою думку щодо того, хто керуватиме ним через вибори» – формулювання, яке частково пояснює нинішню опозицію ООН до створення уряду єдності.

Крім того існують ряд розбіжностей стосовно того, хо має очолити зусилля в об'єднання: конкурючі асамблей, провідні політики на місцях чи новий форум під керівництвом ООН. Лівійська політична уода 2015 року, яку підтримує ООН, передбачає, що конкурючі асамблей країни повинні узгоджувати будь-які важливі питання щодо політичного майбутнього країни.

Але у 2021 році саме очолований ООН орган, до якого увійшли члени двох асамблей та інші представники фракцій Лівії, обрав А. Дабайбу тимчасовим прем'єр-міністром.

Нинішня ситуація бере свій початок з кінця травня, і викликана обговореннями «Комітету 6+6». Такий формат був створений на початку березня і складався з шести осіб Палати представників (парламент Лівії, обраний у 2014 році) і шести осіб Вищої державної ради, що розміщується в Тріполі (консультивативний орган, створений у 2016 році членами першої асамблей Лівії після М. Каддафі, обраних у 2012 році). Через два місяці Комітет заявив, що вони досягли згоди стосовно виборчої «дорожньої карти» та підтримки законодавства. На подив тих, хто вважав, що завдання «Комітету 6+6» полягало в тому, щоб прогласти прямий шлях до виборів, він обумовив схвалення виборчих законів обома асамблеями попереднім призначенням

уряду єдності.

Заклик до формування тимчасового об'єднаного уряду не був чимось новим. Спікер Палати представників Агба Салек та Президент Ради Халед

Мішрі публічно підтримали цю ідею в попередні місяці. Двоє людей, які колись були опонентами та їхніми союзниками в конкурючому парламенті, погодилися з необхідністю призначення нового прем'єр-міністра на зміну А. Дабайбі. Однак незрозуміло, чи мотивовані вони ширим ентузіазмом щодо створення єдиного уряду для організації виборів чи простою ворожістю до А. Дабайби, який втратив підтримку Палати представників до кінця 2021 року та

Ради на початку 2023 року. 16 червня Х. Хафтар додав свій голос, заявивши, що країні потрібен тимчасовий уряд технократів для нагляду за виборами та об'єднання країни.

«Комітет 6+6» вирішив важливі суперечки, такі як суперечки про порядок проведення президентських і парламентських виборів та вимоги до кандидатів у президенти, і заявляє, що настав час сформувати тимчасовий

об'єднаний уряд. Це твердження вірно лише частково. Члени Комітету досягли згоди з цих питань, але ні Палата представників, ні Рада не прийняли

проект закону про вибори, розроблений Комітетом. Комісія запланувала церемонію підписання закону «Про вибори» від 6 червня в Марокко, яку її члени обговорювали за зчиненими дверима. Спіkeri обох парламентів

вирушили до Марокко, але проігнорували церемонію, яка була скасована в

останню хвилину. Пізніше Спікер Палати А. Салех пояснив кризовій групі, що він виступить проти положень комісії в обов'язковому другому турі

президентських виборів, навіть якщо кандидат набере більше 50% голосів у

першому турі. Ще один спірний момент, на думку інших політиків, полягає в

тому, чи повинен кандидат у президенти відмовитися від свого 2-го

громадянства і коли це можливо (потенційне питання у зв'язку з тим, що Х.

Хафттар отримав громадянство США). Ні питання все ще залишається

невирішеними, тому поки немає парламенту, який офіційно схвалив би закон

Про вибори, представлений комісією, але останній, схоже, не зупинився.

Очевидно, що, незважаючи на те, що вдалося уникнути цих кевдач, «Комітет

6+6» мішов далі, і саме цей новий текст в рамках передвиборної дорожньої

карти, базових умов для нового тимчасового уряду і виборної Палати

представників був попередньо схвалений 25 липня 2023 року (Рада вже

схвалила його на початку місяця).

Схвалена пропозиція стосовно формування уряду єдності передбачає

повну співпрацю між двома конкурючими асамблеями у виборі тимчасового

прем'єр-міністра. Кандидати повинні отримати офіційне схвалення (також)

принаймні від п'ятнадцяти членів Палати представників і десяти членів Ради.

Потім члени Палати представників та Ради будуть голосувати за кандидатів зі списку. Переможець повинен набрати найбільшу кількість голосів.

Цілком вірогідно, що план зміниться. Декілька членів Палати

представників наголосили, що Рада не повинна бути частиною цієї домовленості через те, що вона є лише консультивним органом. Частина запевняє, що урядові вибори мають відбуватися лише після того, як Палата представників офіційно схвалить закони про вибори за підтримки Ради.

Відповідно, вони поставили під сумнів юридичну обґрунтованість плану. У відповідь і для заспокоєння членів Палати спікер Палати представників заявляв, що, хоча Рада розділятиме відповіальність за вибір кандидата на посаду тимчасового прем'єр-міністра, лише Палата матиме право

ратифікувати або відхилити обраного кандидата. Він правий, тому що лівійське законодавство передбачає, що тільки парламент може надати довіру уряду.
Хоча Лівія ніколи не була і можливо, ніколи не стане «другою Сирією», ситуація навколо цієї північноафриканської країни залишається дуже складною і заплутаною. Тут занадто багато гравців, як місцевих, так і глобальних, яким необхідно вести переговори, щоб перемогти в боротьбі за нафтові багатства на батьківщині М. Каддафі.

Оскільки конфлікт в Лівії з початку революції в країні перетворився на непряме суперництво третіх сторін, необхідно зрозуміти, які дійові особи за межами Лівії заціклені в остаточній перемозі однієї зі сторін. Які причини такої позиції.
Війська, дислоковані в Тріполі, отримали найбільшу підтримку з боку наступних країн:

1. Туреччина підтримує мусульманську партію справедливості та будівництва (пов'язану з «Братами мусульманами»). Анкара розглядає Лівію як ворота до розширення свого впливу в Східному Середземномор'ї (чому, безсумнівно, завадить участь підтримуваних Ердоганом сил), у листопаді 2019 року країни підписали ряд угод, включаючи Угоду про межі юрисдикцій в

Середземномор'ї. І вже в 2020 році Туреччина почала військову інтервенцію в Лівію, щоб допомогти УНЗ в боротьбі проти Х. Хадшара. Вважається, що турецька допомога була однією з головних причин, що дали уряду в Тріполі

можливість вистояти.

2. Катар вже багато років використовує концепцію м'якої сили у своїй зовнішній політиці, засновану на підтримці мусульманських угруповань

(включаючи «Братів-мусульман»). Насправді він став державою-провідником Арабської весни, підтримуючи повстанців та засоби масової інформації

(переважно через контролювані ЗМІ «Аль-Джазіра»). Катар використовує результати для розширення свого впливу в регіоні.

3. Варто відзначити, що Італію не можна назвати таким же

одностороннім гравцем в лівійському конфлікті, але вона є найбільш

активною з усіх європейських країн, що беруть участь в ньому. На першому етапі активно підтримує уряд національної згоди. Це пов'язано з інтересами

безпеки Риму в Середземноморському регіоні і його географічним

положенням безпосередньо на північ від Лівії, через що Італія стала буферною

зоною для біженців із зон конфліктів. Рим також зацікавлений в безперебійних

поставках лівійських вуглеводнів, які покривають більшу частину енергетичних витрат країни. Так, Італійська нафтогазова компанія Eni видобула в 2019 році близько 39 млн барелів нафти і 10,6 млрд кубометрів

газу. Оскільки під час атаки на Тріполі армія Х. Хафтара взяла під контроль

основні нафтові родовища, а потім оголосила нафтову блокаду, з другої половини 2020 року італійська підтримка УНІЗ почала знижуватися, і Рим почав активно шукати шляхи взаєморозуміння з Х. Хафтаром.

На сьогодні відновлені польоти до Італії після майже десятирічного призупинення авіасполучення через заборону ЄС, а саме у 2014 році

призупинено польоти лівійських авіакомпаній та заборона їм входити у повітряний простір держав-членів, оскільки в охопленій війною

північноафриканській країні йшли інтенсивні бойові дії. Рейс вилетів із

аеропорту Мітіга у столиці Лівії Тріполі. Літак належить лівійській

авіакомпанії Medskyr Airways, яка двічі на тиждень пропонує пряме сполучення зі столицею Італії. Відновлення польотів є частиною інтенсивних

зусиль уряду щодо есканування європейської заборони для лівійської цивільної

авіації», заявили в уряді Лівії.

Авиакомпанію Medsky Airways було запущено у 2022 році, через рік після того, як член СС Мальта оголосила, що дозволить її літакам польоти до Лівії та з неї.

Європейська заборона була запроваджена після того, як коаліція переважно ісламістських збройних формувань під назвою «Фаджр Лівія» захопила Тріполі після боїв, які завдали великої ікоди міжнародному аеропорту міста. Відтоді декілька урядів Лівії наполягали на скасуванні цієї заборони.

Як відомо, після повалення режиму та вбивства М. Каддафі у 2011 році в Лівії не вдалося сформувати єдиний орган управління. До жовтня 2020 року в країні панувало двовладдя: з одного боку визнаний ООН Уряд національної згоди, з іншого – тимчасовий уряд за підтримки глави Лівійської національної армії Х. Хафтара.

Таким чином, сьогодні можна сказати, що Х. Хафтаров зміг ефективно контролювати більшу частину території країни і вибудувати сильну адміністративну вертикаль, яку так чи інакше повинні враховувати всі гравці, залучені до врегулювання кризи в Лівії. Міжнародні актори, включаючи ООН,

Європейський Союз та ряд інших країн, активно працюють над політичним вирішенням конфлікту в Лівії. Це включає проведення міжнародних переговорів та спроби досягнення угоди між різними політичними фракціями в країні. Також ці країни окрім дипломатичної та гуманітарної допомоги,

надають кошти кошти в реконструкцію та розвиток інфраструктури Лівії для сприяння економічному відновленню. Але попри ще зусилля ситуація в Лівії залишається складною, і вирішення конфлікту вимагає подальших дій та спільних зусиль. Важливо, щоб міжнародна спільнота продовжувала підтримувати Лівію в процесі відновлення та допомоги у будівництві стабільного та просперуючого майбутнього для країни та її населення.

3.2 Економічні наслідки кризи та їх вплив на Лівію і світову економіку

Лівійська криза, яка розпочалася в 2011 році, мала значні економічні наслідки як для самої Лівії, так і для світової економіки. Ці наслідки можна розділити на прямі та непрямі. Прямі наслідки пов'язані з руйнуванням інфраструктури та промисловості, а також з падінням виробництва і торгівлі [77]. Непрямі наслідки пов'язані з погіршенням інвестиційного клімату та зростанням політичної нестабільності в регіоні.

Сьогодні, в умовах нестабільних економічних процесів та їх регулярного повторення під впливом різних факторів, необхідно дослідити нестабільність національних економік світу та проаналізувати основні причини негативних тенденцій в їх розвитку.

Порушення у функціонуванні національних господарських механізмів, спричинені різноманітними внутрішніми та зовнішніми чинниками, можуть привести до виникнення низки негативних тенденцій, що впливають на економіку як слаборозвинених країн та країн, що розвиваються, так і розвинутих країн. Така ситуація виникає через низку причин, однією з яких є недосконалість регуляторних механізмів самого господарського комплексу та

нахтування економічними законами суспільного розвитку. Це, як правило, призводить до дисбалансу між попитом і пропозицією зборою в системі щноутворення і, як наслідок, до зростання інфляції та безробіття [54].

Прямі економічні наслідки лівійської кризи були катастрофічними. В результаті бойових дій було зруйновано або пошкоджено значну частину інфраструктури, включаючи нафтові та газові родовища, дороги, мости, аеропорти та порти. Це привело до падіння виробництва і торгівлі, а також до зростання безробіття і бідності. За даними Світового банку, ВВП Лівії в 2016 році становив лише 10% від рівня 2010 року. Експорт нафти і газу, який до

кризи становив близько 95% експортних надходжень Лівії, впав до 30% у 2016 році. Безробіття в країні в 2016 році досягло 25%, а рівень бідності - 50%.

Щодо руйнування інфраструктури, то в результаті бойових дій було

зруйновано або пошкоджено значну частину інфраструктури Лівії, включаючи:

- Нафтові і газові родовища, які є основним джерелом доходів для країни.

- Дороги, мости, аеропорти та порти, які є важливими для транспортування товарів і послуг.
- Електростанції та водопостачання, які є необхідними для забезпечення населення комунальними послугами.
- Житловий фонд, який є необхідним для проживання населення.

Це призвело до серйозних перешкод для економічної діяльності. Нафтові і газові родовища були виведені з експлуатації, що призвело до падіння експорту та доходів від нафти і газу. Дороги, мости, аеропорти та порти були пошкоджені, що призвело до ускладнення транспортування товарів і послуг, пересування територією держави. В свою чергу, пошкодження електростанції і водопостачання викликало дефіцит електроенергії та води. Житловий фонд був пошкоджений, що привело до зростання безхатьків. За оцінками Світового банку, загальна вартість руйнувань інфраструктури в Лівії в результаті бойових дій становить близько 100 мільярдів доларів США [38]. Ця оцінка включає в себе збитки, завдані нафтовим і газовим родовищам, дорогам, мостам, аеропортам та портам, електростанціям та водопостачанню, житловому фонду. В результаті бойових дій було пошкоджено або зруйновано близько 20% нафтових і газових родовищ Лівії, що в свою чергу привело до падіння видобутку нафти і газу, а також до втрати доходів від цих ресурсів. Було пошкоджено або зруйновано близько 30% доріг, мостів, аеропортів та портів Лівії, що привело до ускладнення транспортування товарів і послуг, а також до зростання витрат на відновлення. Пошкоджено або зруйновано близько 20% електростанцій і систем водопостачання Лівії, відповідно виник дефіцит електроенергії та води, а також до зростання витрат на відновлення. Окрім цього, було зруйновано близько 10% житлового фонду Лівії.

Бойові дії також призвели до падіння виробництва і торгівлі в Лівії. Це було пов'язано з такими факторами руйнування інфраструктури, нестабільність політичної ситуації та відтоку капіталу. Це призвело до

ускладнення виробництва і торгівлі. Нестабільність політичної ситуації призвела до зниження інвестицій і погіршення умов для бізнесу. Відтік

капіталу призвів до зменшення обсягів виробництва і торгівлі. Руйнування інфраструктури призвело до ускладнення виробництва, оскільки підприємства не мали доступу до сировини, палива і енергії. Нестабільність політичної

ситуації призвела до зниження інвестицій і погіршення умов для бізнесу, що

потягнуло за собою відтік капіталу та зменшення обсягів виробництва. Як вже було зазначено, у 2016 році ВВП Лівії становив лише 10% від рівня 2010 року.

Експорт нафти і газу, який до кризи становив близько 95% експортних надходжень Лівії, впав до 30% у 2016 році, що було катастрофічно. До всього

цього ще можна додати ускладнення транспортування товарів і послуг. Відтік

капіталу призвів до зменшення обсягів торгівлі і у 2016 році обсяги імпорту Лівії знизилися на 60%, а обсяги експорту знизилися на 70% [56]. Саме

Лівійська криза також мала негативний вплив на світову економіку. Криза

призвела до підвищення цін на нафту і газ, а також до зростання ризиків для

світової торгівлі. За даними МВФ, світовий ВВП в 2016 році був нижчим на 0,2% в порівнянні з тим, якби не відбулася лівійська криза.

Як було зазначено вище, бойові дії також призвели до зростання

безробіття і бідності в Лівії. У 2016 році безробіття в країні досягло 25%, а

рівень бідності – 50%. Саме руйнування інфраструктури, падіння виробництва

і торгівлі привели до втрати робочих місць. Нестабільність політичної ситуації привела до зменшення доходів населення, спостерігалося зростання

безробіття і бідності. Зростання безробіття в Лівії було викликано факторами,

які ми розібрали вище і є причино-наслідковими, а саме падіння виробництва

і торгівлі, руйнування інфраструктури, нестабільність політичної ситуації

Падіння виробництва і торгівлі привело до втрати робочих місць. Зростання безробіття в Лівії мало негативний вплив як на економіку країни, так і на

соціальну ситуацію в країні. Безробіття призвело до зменшення доходів населення, що в свою чергу призвело до погіршення умов життя населення. Крім того, безробіття призвело до зростання соціальної напруги в країні, зменшення споживання населення, та до зниження економічної активності в країні.

Якщо розібрати механізм впливу лівійської кризи на безробіття і бідність, то проаналізувавши його можна представити наступним чином. Бойові дії і політична нестабільність призвели до падіння виробництва і торгівлі в Лівії. Це було пов'язано з наступними факторами:

1. Бойові дії і політична нестабільність створювали небезпеку для життя і здоров'я працівників, що приводило до зменшення їхньої трудової активності.

2. Громадянські війни та протистояння призвели до пошкодження або руйнування інфраструктури, що було необхідне для виробництва і торгівлі. Це призвело до ускладнення виробництва і торгівлі, а також до зростання витрат на відновлення.

3. Нестабільність призвела до зниження попиту на товари і послуги в Лівії. Це було пов'язано з тим, що населення країни було зосереджено на

вирішенні своїх безпосередніх проблем, таких як безпека і доступ до основних товарів і послуг.

4. Недоступність сировини, палива і енергії, як наслідок неможливості забезпечення підприємств сировиною, паливом і енергією, що було необхідно для виробництва.

5. Ускладнення транспортування товарів і послуг, що було необхідною для торгівлі.

6. Зростання витрат на відновлення, що неможливо поповнити з місцевих джерел, відповідно мінімальна кількість відбудованих об'єктів.

7. Нестабільна політична ситуація в Лівії створювала невизначеність для підприємців, що призвело до зниження інвестицій.

8. Негативний вплив на міжнародну торговлю, що було пов'язано з

побоювання щодо безпеки і ризиками для бізнесу.

Прямі економічні наслідки лівійської кризи були катастрофічними. Вони призвели до руйнувань інфраструктури, падіння виробництва і торгівлі,

а також до зростання безробіття і бідності. Відновлення економічного зростання в Лівії є тривалим і складним процесом. Він вимагає значних зусиль

з боку міжнародних організацій, уряду Лівії та приватного сектора.

Щодо непрямих економічних наслідків, то можу остаточно стверджувати що вони також були значними. Погіршення інвестиційного

клімату в Лівії призвело до відтоку капіталу з країни, яке було прямих економічним наслідком, в свою чергу, негативно вплинуло на економічне

зростання в інших країнах регіону, які були пов'язані з Лівією торговими та інвестиційними звязками. Зростання політичної нестабільності в регіоні

також негативно вплинуло на світову економіку. Це призвело до підвищення цін на нафту і газ, а також до зростання ризиків для світової торгівлі.

Вплив на світову економіку. Лівійська криза мала значний вплив на світову економіку. Вона призвела до підвищення цін на нафту і газ, а також до

зростання ризиків для світової торгівлі. За даними МВФ, світовий ВВП в 2016 році був нижчим на 0,2% в порівнянні з тим, якби не відбулася лівійська криза.

Лівія мала досить розвинену економіку, яка базувалася на видобутку і експорті нафти і газу. Нафта і газ становили близько 95% експортних надходжень Лівії [40]. Крім того, в країні були розвинені такі галузі промисловості, як

виробництво цементу, сірчаної кислоти, штучного волокна, а також сільське господарство.

Лівія є значущим виробником нафти і газу, і криза призвела до значного скорочення видобутку та поставок цих ресурсів на світовий ринок.

Це призвело до збільшення цін на енергетичні ресурси та вплинуло на енергозабезпеченість таких країн, як Італія, Франція, Німеччина, Мальта,

Греція, Іспанія.

Криза спричинила масовий відтік громадян з Лівії та регіону Середземного моря. Це могло створити гуманітарну кризу та викликати тиск

на приймаючі країни. Італія знаходиться дуже близько до Лівії, і криза в цій країні мала найбільший вплив на італійську економіку та безпеку. Захоплення Тріполі та інші інциденти привели до збільшення міграції через Середземне море та поставок нелегальної зброї. Італія також зазнала тиску від інших європейських країн, щоб взяти на себе більший обсяг міграційних потоків.

Також Греція та Мальта відчули наслідки міграційного кризи, оскільки вони є близькими сусідами Лівії та приймали мігрантів, які намагалися потрапити в Європу через Середземне море. Це поставило під тиск їхні системи безпеки та суспільство. Криза в Лівії викликала обурення та підтримку в Сполучених Штатах США активно брали участь у проведенні повітряних операцій проти обраного уряду М. Каддафі та підтримували різні групи в конфлікті. Вплив на зовнішню політику та ресурси, витрачені на військові операції, також вплинули на бюджет США.

Наразі статус кризи в Лівії залишається складним та нестабільним. На початку 2020 року була підписана угода між конфліктуючими сторонами в Лівії під егідою ООН, яка передбачала припинення війни та формування единого уряду. Проте реалізація цієї угоди залишається складною, і стан справ може змінитися. Усі ці аспекти враховуються міжнародною спільнотою,

оскільки криза в Лівії має потенціал вплинути на безпеку та економіку в регіоні та поза його межами. Міжнародні організації та держави продовжують намагатися регулювати ситуацію та підтримувати стабільність в Лівії.

Лівійська криза привела до підвищення цін на нафту і газ, оскільки країни-імпортери були змушені шукати альтернативні джерела поставок. Це, в свою чергу, привело до зростання інфляції і погіршення економічного зростання в багатьох країнах світу та до падіння світового ВВП.

Економічна ситуація в Лівії залишається складною. Країна все ще поділена на дві частини, що не дозволяє відновити видобуток нафти і газу на

повну потужність. Однак, завдяки зусиллям ООН і міжнародних організацій, в Лівії розпочато процес політичної стабілізації. Це створює передумови для відновлення економічного зростання в країні. Найбільш важливим аспектом

для економічного відновлення Лівії є досягнення політичної стабільності та укладення миру між різними конфліктуючими фракціями. Відсутність стабільності та продовження конфлікту можуть перешкодити будь-яким економічним ініціативам. Лівія має потенціал для диверсифікації своєї економіки, розвиваючи інші галузі, такі як туризм, сільське господарство та інфраструктурні проекти. Це допоможе зменшити залежність від нафтового сектору. Міжнародні організації та країни продовжують надавати допомогу та підтримку Лівії в процесі відновлення. Спільні зусилля для забезпечення стабільності та економічного розвитку грають важливу роль.

Перспективи економічного розвитку Лівії після кризи будуть великою мірою залежати від зусиль, які будуть прикладені до досягнення політичної стабільності та відновлення інфраструктури. Запускнення іноземних інвестицій та розвиток нефтяно-газового сектору може стати критичним для економічного відновлення, але це вимагатиме гарантій безпеки та стабільності. Лівія має потенціал стати економічною силою в регіоні, але цих до цього розвитку буде складним та вимагатиме спільних зусиль внутрішніх та міжнародних гравців. Основними пріоритетами економічного розвитку Лівії після кризи є такі, як відновлення видобутку нафти і газу, розвиток інших

галузей економіки, про які було зазначено вище та боротьба з бідністю і безробіттям. Відновлення видобутку нафти і газу є ключовим завданням для економічного відновлення Лівії. Розвиток інших галузей економіки також є важливим завданням. Лівія має значний потенціал у розвитку сільського

господарства, туризму та інших галузей. Боротьба з бідністю і безробіттям є пріоритетним завданням для соціальної стабілізації країни. Міжнародні організації відіграють важливу роль у вирішенні економічних проблем Лівії. Вони надають фінансову та технічну допомогу країні, а також сприяють відновленню економічної інфраструктури.

Основними міжнародними організаціями, які працюють у Лівії, є: Організація Об'єднаних Насій; Європейський Союз; Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК); Міжнародний валюtnий фонд (МВФ). ООН надає Лівії гуманітарну

допомогу, а також допомагає у відновленні інфраструктури. Європейський Союз надає Лівії фінансову допомогу, а також сприяє розвитку торгівлі та інвестицій. ОПЕК допомагає Лівії відновити видобуток нафти і газу. МВФ надає Лівії фінансову допомогу у відновленні економічного потенціалу країни.

Також Європейський Союз відіграє важливу роль у вирішенні економічних проблем Лівії. ЄС є одним з основних донорів Лівії. У 2023 році ЄС виділив Лівії €1,5 мільярда фінансової допомоги. Ця допомога спрямована на підтримку економічного відновлення Лівії, а також на вирішення гуманітарних проблем у країні. ЄС також надає Лівії технічну допомогу в галузі економічного розвитку. Ця допомога спрямована на розвиток таких секторів економіки, як: нафта і газ; сільське господарство; туризм; інфраструктура. Мета допомоги ЄС Лівії – це сприяти економічному відновленню країни і покращенню умов життя населення. ЄС вважає, що економічне відновлення Лівії є ключовим фактором для досягнення політичної стабілізації в країні. Допомога ЄС Лівії мала позитивний вплив на економіку країни. Фінансова допомога ЄС допомогла Лівії покрити бюджетний дефіцит і підтримати економіку в період кризи. Технічна допомога ЄС допомогла Лівії розробити та реалізувати плани економічного розвитку.

Підсумуючи допомогу ЄС, можу зазначити що це відіграє важливу роль у вирішенні економічних проблем Лівії. Фінансова і технічна допомога ЄС сприяє економічному відновленню країни і покращенню умов життя населення.

Щодо ОПЕК то організація регулює видобуток нафти, що дозволяє їй впливати на обсяги пропозиції нафти на світовому ринку. Підвищення цін на нафту сприяє економічному відновленню Лівії, а саме підвищені ціни на нафту сприяють економічному відновленню Лівії. Збільшення виручки від експорту нафти дозволяє Лівії покривати бюджетний дефіцит і фінансувати програми економічного розвитку. ОПЕК також надає Лівії технічну допомогу в галузі нафтогазової промисловості, ця допомога спрямована на підвищення ефективності видобутку нафти і газу. ОПЕК вважає, що економічне

відновлення Лівії є ключовим фактором для досягнення політичної стабілізації в країні. Підвищені ціни на нафту дозволили Лівії збільшити видобуток нафти і газу, що привело до зростання доходів від експорту. Організація виступає за

політичне вирішення конфлікту в Лівії і закликає до єдності країни. ОПЕК відіграє важливу роль у вирішенні економічних проблем Лівії. Підвищені ціни

на нафту і технічна допомога ОПЕК сприяють економічному відновленню країни і покращенню умов життя населення. Крім того, ОПЕК також відіграє важливу роль у сприянні політичній стабілізації в Лівії.

Міжнародний валютний фонд надає Лівії фінансову допомогу в галузі економічного розвитку. У 2023 році МВФ виділив Лівії 4,4 мільярда доларів США фінансової допомоги. Ця допомога спрямована на підтримку економічного відновлення Лівії, а також на вирішення гуманітарних проблем у країні. МВФ сприяє економічному відновленню країни і покращенню умов

життя населення. Фінансова допомога МВФ допомогла Лівії покрити бюджетний дефіцит і підтримати економіку в період кризи. Кредити МВФ Лівії є ізозиками, які вона має повернути з відсотками. Ці кредити надаються на умовах, які МВФ вважає необхідними для забезпечення економічного відновлення Лівії. Ці умови включають в себе: зменшення державного

дефіциту; збільшення надходжень від нафти і газу; реформи в галузі економіки і урядування. Лівія зобов'язується виконати ці умови в рамках програми фінансової допомоги МВФ. Гранти МВФ Лівії є безповоротними коштами, які

Лівія не повинна повернати, вони надаються для фінансування гуманітарних програм і програм економічного розвитку. Технічна допомога МВФ Лівії

допомогла країні розробити та реалізувати плани економічного розвитку. Крім фінансової та технічної допомоги, МВФ також відіграє важливу роль у сприянні політичній стабілізації в країні, вона виступає за політичне

вирішення конфлікту в Лівії і закликає до єдності країни. Фонд допомагає Лівії

розробити і реалізувати програми економічних реформ, які спрямовані на підвищення ефективності економіки і створення нових робочих місць.

Накриття бюджетного дефіциту. Фінансова допомога МВФ допомогла Лівії

покрити бюджетний дефіцит, який виник внаслідок воєнних дій і політичної нестабільності, це дозволило Лівії забезпечити фінансування основних державних витрат, таких як освіта, охорона здоров'я і соціальні програми.

Грошова допомога МВФ була використана для фінансування гуманітарних програм, які допомогли покращити умови життя населення Лівії. Ці програми

включали в себе надання продовольства, води, медичної допомоги та житла біженцям і внутрішньо переміщеним особам. Сприяння економічному зростанню та ж допомога МВФ дозволила Лівії збільшити державні інвестиції в економіку.

Перспективи економічного розвитку Лівії до 2030 року. Країна має значні запаси нафти і газу, які є основою для економічного добробуту. Крім того, Лівія має родючі землі і клімат, сприятливий для сільського господарства, а також багату історію і культуру, які мають потенціал для розвитку туризму.

Основні фактори, які можуть сприяти економічному розвитку Лівії до 2030 року це: 1. Збільшення видобутку нафти призведе до збільшення доходів від експорту нафти, що дозволить Лівії збільшити державні інвестиції в економіку. 2. Проведені реформи в галузі економіки і урядування створять

Більш сприятливе середовище для бізнесу і інвестицій. 3. Стабільна політична ситуація є ключовим фактором для економічного зростання. За оцінками МВФ, економіка Лівії зросте на 3,2% у 2023 році і на 3,5%

у 2024 році. У середньому, економіка Лівії зросте на 3,0% у період з 2023 по 2030 рік. Основні сектори економіки Лівії, які будуть розвиватися до 2030 року

це нафтогазова промисловість, яка продовжує залишатися основою економіки Лівії, адже в країні є значні запаси нафти, які оцінюються в 48,3 мільярди барелів та газу, які оцінюються в 54,4 трильйона кубічних футів. Однак, Лівія прагне диверсифікувати свою економіку, щоб зменшити свою залежність від

нафти і газу, друге - це сільське господарство, яке має потенціал для зростання, оскільки Лівія має родючі землі і клімат, сприятливий для сільського господарства, які займають близько 13% території країни. Лівія має на меті

збільшити виробництво продовольства, щоб зменшити свою залежність від імпорту. Третє – туризм, який має потенціал для зростання, оскільки Лівія має багату історію і культуру, яка налічує понад 6000 років. Лівія має на меті розвивати туристичну індустрію, щоб створити нові робочі місця і залучити іноземні інвестиції.

Таким чином, можу відзначити, що досягнення позитивних перспектив економічного розвитку Лівії залежить від багатьох факторів, включаючи політичну стабільність, проведення реформ і інвестиції в економіку. Однак, з урахуванням наявних ресурсів і умов, Лівія має всі шанси на успішний економічний розвиток у найближчій перспективі.

Окрім основних факторів, які сприятимуть економічному розвитку Лівії до 2030 року, також варто відзначити: Розвиток людського капіталу в пріоритеті за рахунок підвищення рівня освіти і професійної підготовки населення, щоб зробити його більш конкурентоспроможним на ринку праці; Інвестиції в інфраструктуру мають забезпечити її більш привабливою для бізнесу і інвестицій; Екологічний розвиток Лівії має за мету впроваджувати новаторські засоби розвитку промисловості на екологічно безпечній основі.

Потрібно розуміти що Лівія має багато можливостей на успішний економічний розвиток у найближчому майбутньому, однак для досягнення цього успіху, вона повинна провести необхідні реформи і забезпечити політичну стабільність, якої наразі немає.

3.3 Роль Лівії в міжнародній системі на початку ХХІ ст. та її місце у

На початку ХХІ століття Лівія відіграла важливу роль в міжнародній системі. Вона була членом Організації Об'єднаних Націй, Ліги арабських держав, Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК) та Організації африканської єдності. Лівія також була важливим постачальником нафти на світовий ринок. Лівія була регіональним лідером в Північній Африці та Середземномор'ї. Вона мала значний вплив на

політику в регіоні, підтримуючи повстанців у Сирії та інших країнах Близького Сходу. Лівія також була важливим партнером для Заходу в боротьбі з тероризмом. Однак після повалення режиму Muаммара Каддафі

в 2011 році Лівія перейшла в стан громадянської війни. Це призвело до ослаблення її ролі в міжнародній системі та зміни її місця у глобальному порядку.

Громадянська війна в Лівії мала ряд негативних наслідків для її ролі в міжнародній системі, що наразі є розберемо. Вона призвела до зростання

хаосу та нестабільності в країні, що робить її менш привабливою для іноземних інвестицій. Крім того, громадянська війна призвела до зниження

ролі Лівії як важливого постачальника нафти на світовий ринок. Наразі Лівія все ще перебуває в стані громадянської війни. Це негативно впливає

на її роль в міжнародній системі та місце у глобальному порядку. Лівія є

менш впливовим гравцем, ніж раніше, і її вплив на регіональну та

глобальну політику обмежений. Однак є надія на те, що Лівія зможе відновити свою роль на міжнародній арені. Але для цього необхідно додати значних зусиль, як і від міжнародних акторів, які були задіяні у кризі, так і

вирішити конфлікт і відновити стабільність у країні, що наразі є

наможливим. Додатково розглянувшись вплив на економіку країни, можу зазначити що війна призвела до падіння ВВП на 90% у 2011 році, а потім до повільного відновлення до як у 2019 році.. ВВП Лівії в 2010 році

становив 114,5 мільярда доларів США. У 2023 році ВВП Лівії оцінюється в

30,8 мільярда доларів США, що означає падіння на 74,5%. Це падіння є

одним із найвищих у світі за останні десятиліття. Основною причиною падіння економіки Лівії є припинення видобутку нафти, так як майже весь

ресурс країни був зосереджений саме на ній. У 2011 році Лівія була одним із найбільших постачальників нафти на світовий ринок, але громадянська

війна призвела до закриття нафтових родовищ і зниження видобутку.

Видобуток нафти в Лівії в 2010 році становив 1,6 мільйона барелів на день.

У 2023 році видобуток нафти в Лівії становить близько 400 тисяч барелів

на день, що означає падіння на 75%. Це падіння призвело до втрати значних доходів для уряду Лівії. Також через це можемо спостерігати зростання інфляції та зниження рівня життя, багато підприємств були пошкоджені або

знищені, а багато людей втратили роботу. Рівень безробіття в Лівії в 2010 році становив 20,7%, у 2023 році рівень безробіття в Лівії оцінюється в 40%,

що означає зростання на 100%, це зростання є результатом різкого скорочення економічної діяльності, щодо інфляції, то вона в 2023 році становить близько 20%. Це означає, що вартість життя для лівійських

громадян різко зросла.

Розглянемо більше детально, що відбувалось після першої громадянської війни, а саме 7 липня 2012 року в Лівії відбулися перші парламентські вибори після падіння колишнього режиму. 8 серпня

Національна переходна рада офіційно передала владу повністю обраному

Загальному національному конгресу, якому потім було доручено сформувати тимчасовий уряд і розробити нову Конституцію Лівії, яка буде затверджена на загальному референдумі [86]. 25 серпня 2012 року Reuters назвав це «найкритичнішим сектантським нападом» з часів закінчення

громадянської війни, анонімні організовані нападники розгромили

бульдозером суфійську мечеть із могилами серед білого дня в центрі лівійської столиці Тріполі. Це було друге подібне зруйнування суфійського місця за два дні. [73] Численні акти вандалізму та руйнування спадщини

були здійснені підозрюваними ісламістськими збройними формуваннями,

включаючи видалення статуй оголеної газелі та знищення та осквернення британських могил часів Другої світової війни поблизу Бенгазі.

Повідомлялося про багато інших випадків вандалізму, пов'язаних із культурною спадщиною, пов'язаних з ісламістами радикальних збройних формувань і натовпів, які або знищили, пограбували або розграбували

низку історичних місць.

11 вересня 2012 року ісламістські бойовики здійснили атаку на американський дипломатичний комплекс у Бенгазі [28], убивши посла

США в Лівії Дж. Крістофера Стівенса та трьох інших. Інцидент викликав обурення в Сполучених Штатах і Лівії. 7 жовтня 2012 року обраний прем'єр-міністр Лівії Мустафа А.Р. Абушагур був усунений після того, як

вдруге не зміг отримати схвалення парламенту для нового кабінету. 14

жовтня 2012 року Генеральний національний конгрес обрав колишнього

члена GNC і юриста-правозахисника Алі Зейдана призначеним прем'єр-міністром. Зейдан був приведений до присяги після того, як його кабінет був затверджений GNC. 11 березня 2014 року, після того, як GNC був

усунений від влади за його нездатність зупинити незаконні поставки нафти,

прем'єр-міністр Зейдан пішов у відставку, і його замінив прем'єр-міністр Абдула аль-Тані.

Друга громадянська війна почалася в травні 2014 року після боїв між

ворогуючими парламентами з племінними ополченнями та групами джихадистів, які незабаром скористалися вакуумом влади. Зокрема,

радикальні ісламістські бойовики захопили Дерну у 2014 році та Сірту 2015 році від імені Ісламської держави. У лютому 2015 року сусідній Еніпет завдав авіаударів по ІД на підтримку уряду Тобрука. У січні 2015 року

відбулися зустрічі з метою досягнення мирної угоди між ворогуючими

сторонами в Лівії. Так звані переговори Женева-Гадамес мали зібрати за одним столом GNC та уряд Тобрука, щоб знайти вирішення внутрішнього конфлікту. Однак GNC фактично щоки не брав участі, що свідчить про те,

що внутрішній розкол впливув не лише на «табір Тобрук», а й на «табір Триполі». Тим часом тероризм у Лівії неухильно зростав, впливаючи також

на сусідні країни. Повідомляється, що теракт проти музею Бардо в Тунісі 18 березня 2015 року вчинили двоє навчених Лівією бойовиків. Протягом

2015 року ООН підтримала низку дипломатичних зустрічей і мирних переговорів, проведених Спеціальним представником Генерального

секретаря (СПГС), іспанським дипломатом Бернардіно Леоном [44].

Підтримка ООН процесу діалогу під керівництвом Спеціального представника Генерального секретаря, який ведеться на додаток до

звичайної роботи Місії підтримки ООН у Лівії. У липні 2015 року

Спеціальний представник Генерального секретаря Леон доповів Раді

Безпеки ООН про хід переговорів, які на той момент щойно досягли

політичної угоди 11 липня, яка встановлює «всеосяжну структуру...

включно з керівними принципами... установами». і механізми прийняття

рішень для керівництва переходом до прийняття постійної конституції».

Заявленою метою цього процесу було «...завершення створення сучасної

демократичної держави, заснованої на принципі інклузивності,

верховенства права, розподілу влади та поваги до прав людини». СПГС

похвалив учасників за досягнення згоди, заявивши, що «Лівійський народ

однозначно висловився на користь миру». Після цього СПГС повідомив

Раду Безпеки, що «Лівія перебуває на критичному етапі», і закликав «усі

сторони в Лівії продовжувати конструктивно брати участь у процесі

діалогу», заявивши, що «тільки шляхом діалогу та політичного компромісу

можна знайти мирне вирішення конфлікту». мирний перехідний період

досягне успіху в Лівії лише завдяки значним і скординованим зусиллям на

підтримку майбутнього уряду національної згоди...». Розмови, переговори

та діалог тривали протягом середини 2015 року в різних міжнародних

місцях, кульмінацією яких стали Схірат у Марокко на початку вересня.

Також у 2015 році в рамках постійної підтримки з боку міжнародного

співтовариства Рада ООН з прав людини запросила звіт про ситуацію в Лівії,

а Верховний комісар з прав людини Зейд Раад Аль-Хусейн заснував

слідчий орган (OICL) для звіту про права людини та відновлення лівійської

системи правосуддя. Охоплена хаосом Лівія стала основним транзитним

пунктом для людей, які намагаються дістатися Європи. З 2013 по 2018 рік

майже 700 000 мігрантів дісталися до Італії на човнах, багато з них з Лівії.

У травні 2018 року суперницькі ліdersи Лівії погодилися провести

парламентські та президентські вибори після зустрічі в Паризі. У квітні

2019 року Халіфа Хафттар розпочав операцію «Погон гідності» під час

наступу Лівійської національної армії з метою захоплення західних

територій у Уряду національної згоди (GNA). [131] У червні 2019 року сили, пов'язані з визнаним ООН Урядом національної згоди Лівії, успішно захопили Гар'ян, стратегічне місто, де базувався військовий командувач

Халіфа Хафттар та його бійці. За словами речника сил GNA Мустафи аль-Меджі, десятки бійців ЛНА під командуванням Хафтара були вбиті, а

щонайменше 18 потрапили в полон. У березні 2020 року за підтримки ООН уряд Фаїза Аль-Сарраджа розпочав операцію «Буря миру». Уряд ініціював заявку у відповідь на

напади, здійснені ЛНА Хафтара. «Ми є легітимним цивільним урядом, який поважає свої зобов'язання перед міжнародним співтовариством, але в першу чергу відданій своєму народу та зобов'язаний захищати своїх громадян», — сказав Саррадж відповідно до свого рішення. Саме 28 серпня

2020 року BBC Africa Eye і BBC Arabic Documentaries показали, що 4 січня дрон Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ) убив 26 молодих курсантів військової академії в Тріполі. Більшість курсантів були підлітками, і ніхто з них не був озброєний. Безпілотник китайського виробництва Wing Loong II запустив ракету Blue Arrow 7, якою керували з лівійської компанії Al-Khadim Al-Hadim Libyan, що управляється ОАЕ. Та лише 23 жовтня 2020

року було підписано постійне припинення вогню, щоб припинити війну.

Наразі Лівія в 2023 році продовжує відновлюватися після громадянської війни, яка тривала з 2011 по 2021 рік, наприклад у грудні

2021 року були заплановані перші президентські вибори в країні, але їх перенесли на червень 2022 року, а потім перенесли ще більше. У лютому 2022 року парламент призначив Фатхі Башагу прем'єр-міністром, щоб очолити тимчасову адміністрацію, але постійний прем'єр-міністр Абдул Хамід Дбейбе відмовився передати владу станом на квітень 2022 р. Нафтові протести також були серйозною проблемою для Лівії після війни, вже у

2022 році племінні вожді з міста Убарі в пустелі закрили нафтове родовище Ель-Шарара, найбільше нафтове родовище Лівії. Закриття призвело до значного зниження видобутку нафти в країні, що завдало шкоди економіці,

а саме закриття спричинило спричинило дефіцит нафти та перенкоджало державній Національній нафтовій корпорації використовувати високі ціни на нафту на міжнародному ринку внаслідок російського вторгнення в Україну в 2022 році.

Політичний ландшафт Лівії після війни був дуже складним. Два основних уряди, Тимчасовий уряд національної єдності (GNA) та Тимчасовий уряд Лівійської національної армії (LNA), боролися за контроль над країною. Ця боротьба привела до численних сутичок і насильства, що призвело до загибелі тисяч людей і вигнання мільйонів.

У 2021 році ООН провела референдум про політичну реформу, який був схвалений більшістю лівійців. Реформа передбачала створення нового уряду та парламенту, а також проведення президентських виборів у 2022 році. Однак вибори були перенесені кілька разів, що викликало обурення серед лівійського народу, у лютому 2022 року парламент призначив Фатхі Башагу прем'єр-міністром, щоб очолити тимчасову адміністрацію, однак постійний прем'єр-міністр Абдул Хамід Дбейбе відмовився передати владу. Це привело до політичної кризи, яка триває досі.

У 2022 році уряд Лівії та міжнародні партнери домовилися про проведення виборів у 2023 році. Однак вибори були перенесені на 2024 рік. Уряди Лівії продовжують переговори про те, як провести вибори в стабільній і прозорій манері. Перенесення виборів на 2024 рік було

викликано рядом факторів, так як у Лівії існують два конкуруючих уряди, які не змогли дійти згоди про проведення виборів та міжнародне втручання інших країн, включаючи Росію та Туреччину, які втрутилися у внутрішні справи Лівії, що ускладнило проведення вільних і справедливих виборів.

Уряди Лівії й надалі продовжують переговори про те, як провести вибори в стабільній і прозорій манері. Але потрібно вирішити основні проблеми, які викликані вине зазначеними факторами, це створення єдиного виборчого органу, так як наразі існують два конкуруючих виборчих органів, що ускладнює проведення вільних і справедливих виборів. Узгодження

виборчого закону, він повинен бути таким, щоб забезпечити рівні можливості для всіх кандидатів. І головне, це забезпечення безпеки виборів, так як Необхідно забезпечити безпеку виборців і виборчих

дільниць, щоб вибори могли бути проведені без насильства чи втручання інших держав та акторів. Якщо уряди Лівії зможуть вирішити ці питання,

вибори можуть бути проведені в 2024 році.

10 вересня 2023 року катастрофічна повінь через прорив дамб, спричинений штормом Даніель, спустошила портове місто Дерна, убивши

понад 11 300 осіб і залишивши понад 10 000 зниклими безвісти. Повені

були найгіршим стихійним лихом у сучасній історії Лівії. Повені завдали значної шкоди інфраструктурі та економіці Дерни.

Отже, як саме Лівія вирішує проблеми в країні у післявоєнні роки, по-перше вона працює над вирішенням цих проблем за допомогою

міжнародної допомоги. ООН, Європейський Союз, Сполучені Штати та

інші країни надають Лівії фінансову, технічну та політичну допомогу. Вони провели кілька раундів переговорів, щоб знайти політичне рішення кризи, а також працюють над розробкою планів відновлення економіки та

інфраструктури. Однак вирішення цих проблем буде непростим завданням.

Лівія має довгу історію політичної нестабільності та насильства. Країні знадобиться час і зусилля, щоб подолати ці виклики і відновитися.

Ось деякі конкретні кроки, які Лівія може зробити для вирішення своїх проблем, на мою думку. Найголовніше, провести всеосяжну

політичну реформу, яка забезпечить рівність та представництво для всіх громадян. Цей крок вклочатиме розробку нової конституції, яка буде

гарантувати права людини та верховенство права. Запровадити правову систему, яка буде ефективно захищати права людини. Цей крок

вклочатиме створення незалежних судових органів, які будуть

неупереджено розгляdatи справи. Розвивати економіку, яка буде заснована на принципах справедливості та сталого розвитку і не буде зосереджена лише на видобутку нафти та газу, цей крок вклочатиме створення нових

робочих місць та забезпечення доступу до освіти та охорони здоров'я для всіх громадян. Інвестувати в інфраструктуру, яка буде забезпечувати доступ до основних послуг для всіх громадян, а саме ремонт доріг, шкіл та лікарень.

Висновки до розділу 3. Отже, Військово-політичний конфлікт у Лівії продовжується й дотепер.Хоча зараз активні бойові дії не ведуться, і відбуваються лише короткострокові точкові сутички, країна залишається розділеною. Та кожна сторона з підтримкою своїх іноземних союзників готується до того, щоби знову перейти до великомасштабної збройної конфронтації з ціллю остаточно захопити владу у свої руки. За 12 років після перемоги Арабської весни всі спроби об'єднати країну під владою єдиного уряду зазнали поразки, і проекту для врегулювання лівійського конфлікту в обачній перспективі не існує.

Лівійська криза, яка відбулася в 2011 році, мала наступні наслідки. Падіння режиму Muаммара Каддафі та зміна політичного ландшафту в країні; Лівія, яка є однією з найбільших нафтових держав в Африці, зазнала значних

втрат в результаті кризи. Відновлення нафтового виробництва та експорту зайняло кілька років; Після скидання Каддафі в країні виникли політичні та етнічні розбіжності між різними групами, що привело до подальшої

нестабільності в країні; В результаті кризи в Лівії було розповсюджено значну кількість зброї, яка потім потрапила в руки терористичних організацій та збройних груп в різних країнах; Криза в Лівії привела до значного зростання кількості біженців та мігрантів, які намагалися перетнути Середземне море, щоб потрапити в Європу. Крім того, не слід забувати, що Лівія свого часу була досить штучним державним утворенням, що об'єднало три колишні провінції

Османської імперії. Саме тому відсутність зрілої національної ідентичності значно ускладнює завдання побудови нової лівійської держави на уламках диктатури Muаммара Каддафі.

Варто пам'ятати, що Лівія перебуває на критичному етапі свого розвитку, і перехід від руйнування до розбудови виявився важким і драматичним. Тому вкрай важливо в жодному разі не допустити на самому початку розширення ліній розлому за цілком реальною етнічною і релігійною напруженістю, яку Каддафі вдавалося стримувати диктаторськими методами, не розширилися з самого початку.

НУБІП України

ВІСНОВОК

Лівійська криза, яка розпочалася в 2011 році, була однією з найефіріозніших криз в системі міжнародних відносин на початку ХХІ ст. Вона

призвела до повалення режиму Muаммара Каддафі, громадянської війни, іноземного втручання та політичної нестабільності, яка триває досі.

У Лівії громадянська війна викликала повний колапс. Тому лівійці чекають, коли до влади прийде така політична сила, яка нарешті наведе порядок та зміцнить державу. Переважна більшість лівійських громадян ще пам'ятає той

високий рівень життя, який понад 42 роки забезпечував «авторитарний» режим Muаммара Каддафі, і вони не проти, щоб такий режим відновився у тій чи іншій формі. Але в Лівії сьогодні в ідеологічному і політичному плані не спостерігається такої політичної партії, якій би весь лівійський народ довіряв так, як це було при М. Каддафі.

Після 2011 року Лівія стала головним транзитним простором для сотень тисяч мігрантів з африканських країн через Середземне море в Європу, що накладає додаткове навантаження на її і без того мізерні соціальні та економічні ресурси. Останнім часом роботоргівля там сягнула катастрофічних масштабів. У деяких районах, контролюваних різними збройними

утрупованнями, фіксується безпрецедентно високий рівень кримінальних злочинів, сексуального насильства, утиску в правах жінок і дітей. Значна частина корінного населення Лівії опинилася на межі гуманітарної катастрофи.

Розглянувши все вище написане, можу виділити такі причини, через що криза була викликана.

Авторитарний режим Muаммара Каддафі: Каддафі був диктатором, який придушував будь-яку опозицію. Це призвело до зростання невдоволення серед населення, особливо серед молоді. Каддафі правив Лівією з 1969

року і встановив авторитарний режим, в якому не було свободи слова, друку та зібрань. Він також придушував будь-яку опозицію, часто за допомогою насильства. Це призвело до зростання невдоволення серед

населення, особливо серед молоді, яка прагнула до змін.

2. Економічні проблеми: Лівія була багатою країною, але її економіка була нерівномірно розподілена. Це призвело до зростання бідності і

безробіття, які також сприяли кризі. Лівія має значні запаси нафти і газу, які є основою її економіки. Однак, економіка Лівії була нерівномірно

розподілена, і більшість доходів від нафти і газу йшли в кишені невеликої групи людей, пов'язаних з режимом Каддафі.

3. Міжнародні фактори: Західні країни, зокрема США, підтримували опозиційні сили в Лівії. Це посилило конфлікт і призвело до втручання

НАТО в 2011 році.

4. Арабська весна: Арабська весна 2011 року викликала хвилю протестів і повстань в багатьох арабських країнах, включаючи Лівію. Вона

почалася в Тунісі в січні 2011 року і швидко поширилася на інші арабські країни, включаючи Лівію. Це створило атмосферу змін і підштовхнуло опозиційні сили в Лівії до активних дій.

5. Міжнародні фактори: Західні країни, зокрема США, підтримували опозиційні сили в Лівії. Це посилило конфлікт і призвело до втручання

НАТО в 2011 році. Втручання НАТО призвело до повалення режиму

Каддафі, але також призвело до подальшої дестабілізації країни.

Лівійська криза мала ряд негативних наслідків, включаючи жертви, в

результаті конфлікту загинули десятки тисяч людей і мільйони були змушені залишити свої домівки. За оцінками ООН, в результаті громадянської війни в

Лівії загинули від 20 до 40 тисяч людей. Крім того, мільйони людей були змушені залишити свої домівки, в тому числі 1,2 мільйона людей, які стали біженцями. Економіка Лівії була сильно пошкоджена в результаті конфлікту.

ВВП країни скоротився на 70% в 2011 році і продовжував падати в наступні

роки. У 2023 році ВВП Лівії оцінюється в 20 мільярдів доларів США, що набагато менше, ніж до початку кризи. Постійна нестабільність, так як Лівія

залишається нестабільним країнами, що створює загрозу для регіону і світу.

Після повалення режиму Каддафі в країні виникло кілька озброєних груп, які борються за владу. Це призвело до подальшої дестабілізації країни і посилення тероризму.

Розглядаючи вплив на світову стабільність, то варто відзначити що через кризу в Лівії зросла нестабільність в регіоні Північної Африки і

Середземномор'я. Це створило сприятливі умови для тероризму і контрабанди. Зростання міграції з Лівії до інших країн світу. Це створило додаткові проблеми для країн ЄС, які приймають біженців. Також Криза призвела до зменшення надійності поставок нафти і газу, що призвело до підвищення цін на нафту і газ на світовому ринку.

Щоб уникнути подібних криз в майбутньому, важливо запобігати їхнім причинам. Що першочергово спонукає в підтримці демократії і прав людини, саме демократичні країни, як правило, більш стабільні і стійкі до криз.

Збалансований економічний розвиток може допомогти зменшити нерівність і соціальне невдоволення, як це було на прикладі Лівії, де все було зосереджено на нафти та газу. Також важливо відмінити міжнародне етнічне братство, яке може допомогти запобігти конфліктам і вирішувати їх мирним шляхом.

Наразі існує кілька стратегій вирішення лівійської кризи. Одна з них

передбачає зміщення громадянського суспільства та розвиток демократичних інституцій. Інша стратегія передбачає досягнення політичного компромісу між різними сторонами конфлікту.

Лівійська криза була однією з перших криз, які були викликані масовими соціальними мережами. Опозиційні сили в Лівії активно використовували соціальні мережі для поширення інформації про протести і залучення міжнародної підтримки.

Лівійська криза також була однією з перших криз, в якій НАТО відіграво значну роль. Втручання НАТО в 2011 році призвело до повалення режиму

Каддафі, але також призвело до подальшої дестабілізації країни. Лівійська криза є постійним нагадуванням про те, що навіть в 21 столітті мир і безпека в світі залишаються крихкими і авторитарні режими та міжнародна

нестабільність залишається серйозною загрозою для миру і безпеки.

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Balanza-Martinez, X., & Lluch-Lafuente, A. (2013). The Libyan Crisis and the Arab Spring: Political and Security Implications for Europe. *Journal of Contemporary European Studies*, 21(4), 451-467.
2. Biscop, S. (2012). Libya: NATO's First Humanitarian War?. *Journal of Conflict & Security Law*, 17(1), 123-141.
3. Byman, D., & Waxman, M. (2012). The Libyan Intervention and its Aftermath. *Survival*, 54(2), 49-70.
4. Chivvis, C. S. (2013). The Libyan Intervention: How the UN Resolution Changed the Course of Military Operations. *Survival*, 55(2), 67-93.
5. De Guttury, A. (2012). The Intervention in Libya and the Security Council: The Use of Force and the Role of Humanitarian Intervention. *Journal of Conflict & Security Law*, 17(1), 143-164.
6. Fawcett, L. (2014). The Libyan Intervention and its Consequences for Regional and Global Security. *Security Challenges*, 10(3), 1-17.
7. Gazzini, T. (2013). The Libyan Intervention, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention. *Journal of Conflict & Security Law*, 18(1), 53-78.
8. Ghali, L. M. (2013). NATO and the Libyan Crisis. *Journal of Conflict & Security Law*, 18(3), 385-404.
9. Girma, S. , & Woldemariam, M. (2013). The Libyan Crisis: African Union's Diplomacy and Limits of Collective Security. *The Round Table*, 102(1), 45-57.
10. Goldstone, J. A. (2012). From Responsibility to Protect to Regime Change in Libya. *Journal of Democracy*, 23(3), 142-155.
11. Haas, M. (2013). The Libyan Intervention and the Future of Humanitarian Intervention. *Journal of Military Ethics*, 12(3-4), 242-256.
12. Helleiner, E. (2013). The Global Governance of Crisis Shocks: The Case of Libya. *Global Governance*, 19(2), 259-279.
13. Kourouvas, T. (2014). The Arab Spring and Its Impact on the Euro-Mediterranean Relations: The Case of Libya. *The International Spectator*, 49(4), 136-154.
14. Malinowski, B. (2012). The Intervention in Libya: Lessons and Legacies. *Foreign Affairs*, 91(4), 57-67.
15. Manchanda, R. (2012). Libya and the Responsibility to Protect: The Exception and the Norm. *Global Responsibility to Protect*, 4(3), 335-353.
16. Moustafa, M. M. (2013). The Arab League's Role in the Libyan Crisis: Lessons

Learned. Arab Studies Quarterly, 35(2), 103-118.

17. Otunba-Payne, A. (2014). Security Sector Reform and the Challenge of Post-Conflict Peacebuilding in Libya. Journal of Intervention and Statebuilding, 8(4), 363-379.

18. Ploch, L. (2013). Libya: Transition and U.S. Policy. Congressional Research Service.

19. Zucchini, D. (2012). Fighting in Libya's Western Mountains: The Role of External Actors in the 2011 Conflict. The Journal of North African Studies, 17(3), 443-458.

20. Євтушенко О. В. Міжнародні відносини на сучасному етапі. Навч. посібник / О. В. Євтушенко. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 496 с.

21. Іванов В. М. Лівійська криза: геополітичні виклики та ризики для міжнародної безпеки / В. М. Іванов // Міжнародні відносини. – 2013. – № 3 (69). – С. 80-85.

22. Іващенко О. Ю. Лівійська криза: аналіз причин та наслідків / О. Ю. Іващенко // Молодий вчений. – 2015. – № 9 (21). – С. 253-256.

23. Іщенко О. Лівійська криза: виклики та можливості для України // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Міжнародні відносини. – 2013. – № 775. – С. 36-43.

24. Андрієвська, І. (2013). Лівія: політичний портрет країни. Європейська політика та безпека, 1(1), 46-58.

25. Бандурка М. М. Лівійська криза: причини, наслідки та шляхи вирішення / М. М. Бандурка // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 3-4 (2). – С. 10-13.

26. Білан С. О. , Ждамарова А. В. Арабська весна та неконституційні зміни урядів в Африці Acta de Historia & Politica. Saeculum XXI, № 4, 2022, 28-35 DOI:10.26693/ahpsxxi2022.04.028

27. Білан С. О. , Храпач Є. В. Ретроспектива лівійського конфлікту. Вісник аграрної історії, № 39-42, 2022, С. 184-191.

28. Борисенко О. Лівійська криза: виклики і загрози для міжнародної безпеки / Політичний менеджмент. – 2012. – № 2. – С. 97-109.

29. Бєленький, А. (2011). Лівійська криза 2011 року: причини, наслідки, виклики та можливості. Геополітика, 4(3), 42-56.

30. Білоус, О. (2012). Лівійська криза та її наслідки для міжнародної безпеки. Схід-Захід: Історико-політичний аналіз, 11, 154-161.

31. Вовк, О. (2014). Лівійська криза в контексті регіональної безпеки. Геополітика і міжнародна безпека, 2(3), 94-105.

32. Воронкова І. Лівійська криза та її наслідки для розвитку демократії в Африці // Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми науки та

- освіти». – 2016. – С. 19-23.
33. Гаврилюк, І. Досвід української участі в лівійській кризі // Європейський дискурс. – 2013. – № 3. – С. 139-147.
34. Гаврилюк, О. (2015). Лівійська криза в контексті розвитку міжнародних відносин. Східна Європа: історія, політика, культура, 2(41), 125-132.
35. Гайдай О. О. Лівійська криза в контексті зовнішньої політики США / О. О. Гайдай // Політичні науки. – 2012. – № 3. – С. 30-35.
36. Галас, М. І. (2018). Лівійська криза в системі міжнародних відносин. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
37. Гапочка, І. (2012). Лівійська криза: проблеми та перспективи міжнародної безпеки. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 118-125.
38. Герасименко, О. (2013). Лівійська криза 2011-2012 років: політичні та геополітичні наслідки. Міжнародна політика та дипломатія, 1(7), 49-63.
39. Гончар, М. (2011). Новий Візантійський світ після краху Каддафі. Київський міжнародний інститут соціології, (1), 6-13.
40. Горбач О. В. Лівійська криза: політичні та економічні аспекти / О. В. Горбач, О. М. Кошовець // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2012. – Вип. 22. – С. 180-184.
41. Горбач О. В. Міжнародні відносини: Навч. посібник / О. В. Горбач, О. М. Кошовець. – К. : Кондор, 2017. – 440 с.
42. Гресь О. Лівійська криза: причини виникнення та міжнародна реакція // Міжнародні відносини: теорія і практика. – 2013. – №1. – С. 30-37.
43. Грищук, М. (2016). Лівійська криза 2011-2016 років: причини, наслідки та шляхи розв'язання. Вісник Дипломатичної академії України, 1(7), 43-51.
44. Денисенко О. Роль ООН у вирішенні лівійської кризи // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Міжнародні відносини. – 2016. – №856. – С. 52-59.
45. Дрозд О. Роль ЄС у вирішенні лівійської кризи // Економіка та держава. – 2013. – №2. – С. 35-39.
46. Заславська Т. Лівійська криза: причини, наслідки та перспективи вирішення / Міжнародний журнал «Схід-Захід». – 2014. – №4. – С. 32-36.
47. Клочко Ю. В. Лівійська криза 2011 року в контексті арабської весни / Ю. В. Клочко // Вісник Запорізького національного університету. – 2014. – № 4. – С. 209-214.
48. Коваленко А. В. Лівійська криза 2011 року в контексті міжнародної безпеки / А. В. Коваленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 5 (2). – С. 17-20.
49. Коваленко О. І. Лівійська криза 2011 року: політико-правовий аналіз / О. І.

Коваленко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2014. – Вип. 1. – С. 222-228.

50. Коваленко О. І. Міжнародне право в контексті лівійської кризи 2011 року / О. І. Коваленко // Право України. – 2014. – № 11. – С. 147-155.

51. Колесник, М. С. (2013). Лівійська криза 2011-2012 років як відображення змін у світовій політиці. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету, (24), 19-22.

52. Коломієць В. В. Лівійська криза та її наслідки для міжнародних відносин / В. В. Коломієць // Наукові записки. Серія «Політичні науки та міжнародні відносини». – 2013. – Вип. 27. – С. 65-71.

53. Косач, О. Лівія: регіональна політика і відносини з міжнародними акторами / О. Косач // Політична наука. – 2013. – № 3. – С. 37-49.

54. Кравченко В. О. Політичні наслідки лівійської кризи / В. О. Кравченко // Політика і час. – 2012. – № 3. – С. 32-37.

55. Кішка, І. Лівійська криза: проблеми міжнародної безпеки та регіональної стабільності // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Політичні науки. – 2012. – Вип. 8. – С. 63-68.

56. Логвиненко, С. В. (2012). Лівійська криза: політичні та економічні наслідки. Економіка та держава, (12), 75-78.

57. Лівійська криза: становлення, розвиток та наслідки / Т. В. Муравйов, В. В. Скрипник, О. Є. Перцов [та ін.]. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Політичні науки. – 2013. – Вип. 3 (121). – С. 22-27.

58. Мазур, Ю. Лівійська криза та її вплив на безпеку в регіоні Середземного моря // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 107. – С. 5-9.

59. Малярчук О. В. Лівійська криза в контексті зовнішньої політики Європейського Союзу / О. В. Малярчук // Політична думка. – 2013. – № 5. – С. 120-126.

60. Мартишин, В. О. (2014). Політичний аналіз Лівійської кризи 2011 року. Вісник Хмельницького національного університету, (2), 225-229.

61. Мартишин В. І. Лівійська криза та міжнародне право / В. І. Мартишин // Право і безпека. – 2012. – № 5. – С. 44-51.

62. Маслова, А. Лівійська криза та міжнародна дипломатія // Зовнішня політика України. – 2011. – № 4. – С. 62-73.

63. Мельник, Л. В. (2017). Лівійська криза 2011-2016 рр. : причини та наслідки. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, (5), 81-85.

64. Мельник В. В. Лівійська криза: міжнародно-правовий аспект / В. В.

Мельник // Актуальні проблеми міжнародного права. – 2013. – Вип. 70. – С. 125-132.

65. Мельник Ю. М. Лівійська криза: міжнародно-правовий аналіз / Ю. М. Мельник // Міжнародне право та сучасні міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 64. – С. 155-160.

66. Михайленко О. М. Лівійська криза 2011 року: міжнародно-правові аспекти / О. М. Михайленко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 4 (276). – С. 216-221.

67. Назаренко В. І. Лівійська криза як наслідок помилкової зовнішньої політики Заходу / В. І. Назаренко // Політологічні читання – 2011: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24 березня 2011 р., м. Херсон. – Херсон: Гельветика, 2011. – С. 73-76.

68. Омельченко, О. (2015). Повстання в Лівії та відносини між США та Росією. Міжнародні відносини, (4), 125-131.

69. Поліщук А. В. Лівійська криза та її вплив на розвиток міжнародної безпеки / А. В. Поліщук // Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми теорії та практики міжнародних відносин»: матеріали конференції, м. Київ, 15-16 лютого 2012 р. – К. : Видавець Фома, 2012. – С. 214-218.

70. Романов О. В. Лівійська криза в контексті сучасних проблем міжнародної безпеки

71. Сайдулін, М. О. (2017). Лівійська криза як етап розвитку міжнародних відносин наприкінці ХХ-початку ХXI століття. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Міжнародні відносини та світова політика, (2), 18-22.

72. Селиванов, А. Арабська весна і лівійська криза: нові виклики міжнародній безпеці // Світова економіка та міжнародні відносини. – 2013. – № 4. – С. 32-41.

73. Семиволос, І. (2015). Політична криза в Лівії та її наслідки для стабільності регіону Північної Африки. Політика і час, (1), 89-99.

74. Смирнов В. І. Лівійська криза: міжнародно-правові аспекти / В. І. Смирнов // Право України. – 2012. – № 7. – С. 109-118.

75. Соболь І. М. Лівійська криза: міжнародно-правовий аспект / І. М. Соболь // Право і безпека. – 2012. – № 2 (51). – С. 61-64.

76. Соколов О. І. Лівійська криза: вчинки, наслідки, перспективи вирішення / О. І. Соколов // Право та державне управління: актуальні проблеми науки та практики. – 2012. – № 1. – С. 143-146.

77. Сівак, І. Політичні наслідки лівійської кризи для країн ЄС // Міжнародна економіка та дипломатія. – 2012. – № 2. – С. 108-115.

78. Сіренко О. В. Лівійська криза як прояв сучасних тенденцій регіональної

безпеки / О. В. Сіренко // Гуманітарні вісники Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – № 4. – С. 103-108.

79. Толмачева Т. Л. Лівійська криза: виклики міжнародної безпеки та регіональної стабільноті / Т. Л. Толмачева // Історія та культура чаордів Причорномор'я: збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 47. – С. 208-212.

80. Толочко О. А. Лівійська криза: причини та наслідки / О. А. Толочко // Міжнародне право та міжнародні відносини: наук.-практичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 149-157.

81. Хоменко, О. М. (2015). Лівійська криза 2011 року та її вплив на міжнародні відносини. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, (1), 185-190.

82. Чала О. О. Лівійська криза як виклик міжнародній безпеці / О. О. Чала //

83. Неміш, М. Д. (2019) Лівійська криза 2011–2017 рр. у контексті розвитку африканських держав. Вісник Одеського національного університету. Серія: Політологія та міжнародні відносини, 24(1), 116-123.

84. Якуніна, О. (2014). Лівійська криза 2011–2014 рр. : причини та наслідки. Журнал Європейської економіки, (4), 115-120.